

Het verhaal
van
WIERHUIZEN
Deel II

Archiefetcetera (Kunst-)historisch Onderzoeksbureau
drs. W. Friso
Hoornsediep 140
9725 HP Groningen
tel. 050 – 526 84 36

SOGK

006708

werken aan de landpunt Reide waren er insgelijks, doordien het palwerk te diep onder water geraakte, vrij goed afgekomen. Van Termunterzijl tot Fimel was de dijk aan de buitenzijde tamelijk wel in staat gebleven, maar op sommige plaatzen de kruin weggeslagen en had, door de te grote steileheid aan de binnenzijde, belangrijke afspoelingen, met vele gaten in den berm. De dijken van hier in het zuiden op en verder om den Dollard waren daarentegen grootendeels verdwenen, staande alleen hier en daar wat stukken en brokken, onderbroken door vele kleine kolken. Ten westen van de Finsterwolderzijl waren twee van grotere afmetingen: de ene 15 voeten diep, de andere, bij een breedte van 18 of 19 roeden, van 30 tot 40 en meer voeten diepte. Deze kolk door Seeratt, geassisteerd door den stadsbouwmeester A. Meijer en andere personen met een klein schuitje op den 9den Januari onderzocht, had bijna aan het geheele gezelschap het leven gekost. Bij gemis aan riemen slechts met twee kluunstokken gewapend, konden zij den wal niet bereiken en zouden, ten gevolge van den stijven zuidwesten wind, in den Dollard gedreven zijn, ware het Seeratt niet gesnukt, door in het water te springen, een touw om een toevallig daar staanden paal te bevestigen, waaraan zij zich anderhalf uur lang doornat en in een aanhoudenden stortregen vasthielden, tot dat het stil water werd. Deze grote kolk lield met elken vloed een aanzienlijk deel van het Oldambt onder water. De verder oostaan gelegen dijken waren ongeveer half weg, met vele doorbraken en een grote kolk in den Egypter dijk.

Den 13den Januari ging Seeratt, in gezelschap van zekeren Albert Aszjs, een Groninger timmerman en zannemer, de Reitdiepsdijken inspecteren en bevond die al mede voor naastenbij de helft verloren, met vele doch grotte doorbraken. Zij schijnen bij die gelegenheid tot aan Vierhuizen gekomen te zijn en, zonder te vermelden wat de oorzaak was, heeft Seeratt daarvan aangekondend: "Met levensgevaar hebben wij deze reis gedaan en zoo ik geen likeur of brandewijn gehad had, was Albert Aszjs aan den dijk gestorven. Door vermoedheid werden wij beide flauw en Albert Aszjs geheel als dood; maar door het nuttigen van dien gezegenden drank bekwam hij weer kracht om te marcheren, want het was donker en begon hard te vriezen." Deze reis veroorzaakte aan genoemden Aszjs een zware ziekte; doch het sterke gestel van Seeratt, die des avonds een halven flesch ouden Rijnschen wijn innam

en daardoor des nachts sterk zweette, had er geene nadelige gevolgen van.

Den 20sten Januari was het ijs zoo sterk, dat men er overal over konde loopen. Seeratt maakte daarvan gebruik om de bruggen en trek wegen te doen herstellen, zoodat men van nu af wader reizen kon. Inniddele waren uit Hamburg enige scheepsladingen hout onthoden, ten einde provisioneel de ergste doorbraken te kunnen stoppen.

Den 6den Februari bezocht Seeratt andermaal de noordwest-kust van Hunsingo. Met veel moeite, schrijft hij, kwam ik met de trekschuit tot aan Mansingeweer, vertrok van daar met een klein scheepje naar Wehe en kwam des avonds te acht uur op het huis Ten Dijke aan. Den volgenden morgen vertrok hij met laag water, bijgestaan door twee mannen met lange juffers en polsstokken gewapend, om het verbroken dijkleger te kunnen volgen. Hij onderzocht toen de dijken van Pieterburen, Wierhuizen, Kloosterburen, Hornhuizen en Vierhuizen en beyond die als volgt: De oude en nieuwe dijk onder de beide eerstden dorpen meest weg en met het maaveld gelijk. In genoemde dorpen hadden het dijkleger enige groote met meerdere kleine kolken. De Kloosterbuurster dijk, die in 1715 nieuw was gelegd, was grootendeels tot op den grondslag verwezen, met vele groote en diepe kolken. Achter Hornhuizen was de toestand iets, maar nog maar weinig beter. Behalve dat er einden waren die geheel ontbraken, was de dijk overal zwaar beschadigd en op sommige plaatsen voor de helft verloren. Ook de doorbraken en kolken waren daar, zoo al minder talrijk, niet minder groot. De dijk van Vierhuizen had insgelijks tot aan de Zonikamp veel geleden, maar vertoonde weinig doorbraken en kolken, al was ook het dijksvolume velerwege tot op de helft gereduceerd. Van Dijkum tot aan de Zonikamp telde Seeratt 30 kolken, van welke negen van 30 tot 45 voeten diep waren en de grootste een breedte had van 40 roeden. Voegen wij hierbij dat ook de orzaak van het hoge terrein en de uitgestrekte buitenlanden, weinig zware dijk van Dijkum tot aan Watum meeren deels door den vloed was weggenomen, dan blijkt ons volgende welk eenen massa werk er vereischt werd, om op alles behoorlijk orde te stellen en voor en namens de provincie het oppertoezicht op de werktzamheden te houden. Te meer nog was dit het geval toen alras bleek dat Seeratt, in stede van

medewerking bij de verschillende autoriteiten te vinden, bijna overal met bepaalden onwil had te kampen.

Reeds den 10den Februari leverde Seeratt zijn eerste plannen van een veel verbeterde dijkscherstelling aan de Eems en om den Dolkard in, die successievelijk gevolgd werden door ontwerpen en bestekken voor andere gedeelten der provincie. In het algemeen werden de dijken daarbij van een tot twee en bij uitsondering tot drie voeten verhoogd, de dosseering aannemelijk groter genomen, de kruinsbreedte aanzienlijk vermaaerd en het dijkschaam daardoor meer dan verdubbeld. Op de langste plaatsen aan de zuidzijde van den Dolkard zouden de dijken 16 en aan de oostzijde van dien boezem 12 voeten hoog zijn. Men moet hierbij in het oog houden, dat die inham destijds een grootere oppervlakte en een andere gedantte had dan thans. Aan de Eems, als veel meer aan gevaar ondrhevig, moesten de dijken daarentegen, behalve het herstellen en aanbrengen der vereischte beschoeiingen, tot 15 à 16 voeten en banoorden Delfzijl tot 10 à 12 voeten hoogte worden opgewerkt. Van Watum tot Dijkum, dus bijna de geheele noordkust van de provincie, werd, naar gelang van de meer of mindere verhevenheid van den grondslag, de dijkshoogte bepaald op minstens 10 en hoogstens 12 voeten; doch werd voor toekomstigen zeedijk daar toe de kadijk aangewezen achter de uiterdijken van Uithuizen, Usquert, Warfum en den Andel, wijl die in beteren staat was gebleven en op hooger terrein lag. Achter Wierhuizen en het oostelijk deel van Kloosterburen moest de dijk verder naar binnen gelegd worden, dewijl de herstelling op de oude bedding, door de reeks van kolken, onnogelijk was, en aan het oosteinde geen voorland en dus geene Gelegenheid was om die verder naar buiten te brengen; maar vooral ook omdat het een grondbeginsel van Seeratt was, om de kolken zooveel mogelijk ter ophslibbing buiten de dijken te sluiten. Deze dijk werd de zwaarste in de provincie. Hij werd aangelegd op een hooge van 16 voeten met, insgelijks 16 voeten kruinsbreedte, een buitendosseering van 62 en een binnendosseering van 56 voeten. Door deze dijksverplaatsing werd de destijds onverdeelde boerderij Bocum, met $269\frac{1}{2}$ jinkken aan verschillende eigenaren behorend land, buitengesloten en in kwelder herschapen. De verdere op het oude terrein weder op te werken Kloosterbuurdijk zoude 14 voeten hoog zijn, doch insgelijks 16 voeten kruinsbreedte hebben, met een buiten- en binnendosseering van 54 voeten. Achter Hornhuizen werd de dijsrichting weder

gewijzigd. Eerst werden, om de kolken te vermijden, 13 jinkken land buitengedijkt en vervolgens aan het westelijke weder 19 jinkken binnengedijkt. De hoogte van dezen dijk moest in het oosten 14 en in het westen 13 voeten zijn met 10 voeten kruinsbreedte. De glooing was, naar gelang der hoogte, vastgesteld tot 47 voeten van buiten en 40 voeten aan de binnenzijde. De Vierhuizer dijken behoorden maar 10 voeten hoog te zijn, met een even grote breedte van boven en een dosseering van 41 voeten, zowel aan de binnens- als aan de buiten zijde. Voor een klein gedeelte, achter Warkemaheerd, werd de dijk iets verder naar buiten en om de kolk aangelegd. De Reitdiepsdijken verschilden, zoowel naar verhouding van den aanslag als de hoogte van den grond, van 12 tot 10 en mindere voeten hoogte.

Tot zuoverre het bureauwerk zich uitstrekte, ging alles als van een leien dak. Seeratt ontwierp plannen, en de staten keurden die al dan niet gewijzigd goed. De verwezenlijking van die ontwerpen raakte andere belangen en stuitte op schijnbare onoverkomelijke zwarigheden. Wel was reeds in April het diepe gat van de gewezen Oterdummerzijl rondom afgesloten, waardoor het kleine Oldambt van de bijna dagelijksche overstromingen bevrijd was; wel waren in Mei de grote kolken van Finsterwolde en Watum door omkadingen bij provisie voor het Oldambt en Tielingo onschadelijk gemaakt; wel nad het provinciaal bestuur de levering van vierduizend kroodkarrren met de benodigde kroodeelen in tijds uitbesteed, om overal in de voorlopige behoeften te voorzien en de provinciale dijkspanden aan de Eems en bij de Zoutkamp uitbesteed; maar aan het Grote dijkschichaam, dat ten laste van pandplijtigen kwam, gebaarde niets. Vele en veelsoortig waren de motieven, waarop zich dat nietsdoen gronde. De lasten der pandplijtigheid, reeds vroeger zoo ongelijkmatig verdeeld, dreigden, door de zoö verzwaarde ontwerpen, dit nog in veel verhoogder mate van nu af te zullen worden, daargelaten nog de vraag of die verzwaring van rechtswege kon worden opgelegd. Hierbij kwam dat de gewijzigde richting van sommige panden dijk een vermeerde lengte deed ontstaan, tot welker daarstelling en toekomstig onderhoud niemand gehouden wilde zijn. Ook het geloof van het nuttige en noodzakelijke van een algemeene dijksverzwaring werd niet door den grooten hoop der bevolking gedeeld. Het volksgeloof, reeds uit den tijd van Emo en Menco, hield vast aan het principe, dat er twee of driemaal in een eeuw vloeden liepen, zoo hoog, dat er niet tegen viel te dijken. Ook de door de veepast voorzaakte

armoede werkte de onverschilligheid en den onwil in de hand. Om zelfs te kunnen controleren, vorderden heeren gedekteerde staten de dijkrollen op, maar zij kwamen niet in.

IV. RESULTATEN.

In het laatst van Mei deden de gecommiteerden tot de zee-weringen, op aandrang van Searatt, het voorstel om, even als in 1687, de hulpkerspelen tot de herstelling en verbetering der dijken op te roepen, natuurlijk zoals vanouds steeds gebruikelijk was, zonder consequentie voor het vervolg. Dit idee, in vorige eeuwen nuermalen met den gelukkigsten uitslag toegepast, oogstte den bijval van de regering en de dijksauttoegeesten; niet die van de hulpkerspelen zelf. Het bestuur der stad Groningen, hoe welwillend en voorkomend het zich in den eersten nood ook had betoond, weigerde volstrekt zijne burgers, voor zooverre zij niet door privaat landbezit dijk-plichtig waren, daartoe te gelasten, en vergenoegde zich met alleen zijn eigen dijken in het oostelijk Oldambt op het gestelde profiel te brengen. De provinciale regering besloot evenwel op het platteland den voorgestelde maatregel door te dragen. Na veel wiken en wegen werd den 14den Juni 1718 het besluit genomen dat alle kerspelen, onverschillig of zij dijkplichtig waren of niet, een zeker aantal personen, naar het getal inwoners berekend, voor het dijkwerk moesten leveren. Den dorpen van het Oldambt en het Gorecht werden de dijken van Termunten en aan den Dollard toegewezen; aan de kerspelen van Fivelingo die bij de Eems en aan de inwoners van Hunsingo en het Westerkwartier de Reitdieps- en Noorddijken. Van Westerwolde schijnt geen personlijke hulp te zijn ingeroepen. Het was aan de meergoeden, waartoe men ook de bemiddelde vrouwen telde, geoorloofd zich voor een zekere som van het dijkwerk vrij te koopen, uit welke gelden aan de geringe lieden dageleefs zeven stuivers voor hun onderhoud werd verstrekt. Deze staatsresolutie werd overal in de kerken aangekondigd, aan alle richters en dijkrechters ter instructie gezonden en werden de dagen bepaald, van den 14den tot den 18den Juni, waarop een ieder zich op de aangewezen plaats moest bevinden, terwijl inmiddels voor het aanwezig zijn van het benodigde materiaal zoude worden gezorgd. Dewijl het voor het dijkwerk gunstige seisoen-

reeds gedeeltelijk verstreken was, werden te Kloosterburen, waar de meeste arbeidskracht vereischt werd, vijfhonderd militairen aan het werk gesteld en, om de animo daarvoor bij de soldaten wat op te welken, aan ieder hunner boven zijn soldij dageleefs vijf stuivers uitbetaald.

Zoo was dan alles in het reine en zoudé door de menigte van menschen vengoed worden, wat reeds eenigermate aan den tijd ontbrak. Searatt was met de leiding en het oppertoezicht belast van de werkzaamheden in het westen en noorden der provincie, zoomede met die aan het Reitdiep; de commis Roothland met die in het oostelijk Gedeelte van ons gewest. Zien wij nu hoe het met de uitvoering daarvan gegaan is. In zijn eerste rapport aan de Dijkscommissieerden zegt Searatt ongeveer woordelijk het navolgende: »De onthodene hulpker-spelen van het Westerkwartier zijn niet gecompireerd en weinig van de andere kerspelen, en als zij kwamen om te arbeiden gingen aan het kraatsen en liggen te slapen, waardoor niets als vele moeite voor mij ontstond, zoodat ik genoondaakt was aan de Edelmogenste Heeren Gecommitteerden kennis te geven dat ik met Iedewesen zag dat die boerenbuffels niets goeds uitrichtten, als het terrein waarop de dijk zonde gelegd werden bederven en de provincie karren, schoppen en krooddeelen verbreken en ruineren, alsmeds dat de 500 man militie die hare soldij trokken en nog alle dagen daarboven vijf stuivers, daar zij voor geen twee stuivers arbeid deden; maar verbraken en rui-nerden karren, planken en schoppen, meer waard zijnde dan al hun gedane arbeid, zoodat verlaarde in allen deele tot des provincies dienst mijn person te emploieren zonder enige moeite of arbeid te ontzien, maar dat ik mij met de militie alsmede met de boerenvelegels geensins zoude bemoeien, wnatrom ik aan haar edelmanheden démonstreerde dat voor dat geld zoo de militie trok als 125 gulden per dag boven de soldij, eens zooveel dijk zoude laten maken als zij konden vervaardigen. Mede trokken de meeste boeren als keuters dagegeld, zeven stuivers daags, waarom het beter was om de kerspels te taxeren op eené kleine som en het keutergeld inhouden, waar-voor de dijk grootdeels kon gemaakt worden."» De hulpkerspelen in het Fivelingo kwartier deden mede niets goeds, want zij vergrootten de kleine dijkvoet die nog overig was, bedorven de aarde en verspilden den grond jammerlijk en deden weinig nut als hier en daar de kleine gaten wat te vullen, verbraken meer karren, schoppen en krooddeelen als

al haar arbeid waard was en somtijds waren eenigen bij 't werk en somtijds niemand."

Op dit beklag van Seeratt volgde een scherpe aanmaning aan de dijkrechters om beter op het werk toe te zien en te zorgen dat het personeel der hulperspelen, uiterlijk den 18den Augustus, op zijne plaats aanwezig en aan het werk was. Tevens moesten de dijkrechters zorgen dat die hulpworkers in de naaste huizen konden logeren.

Toen ook deze aanmaning bijna zonder gevolg was, besloten de gecommitteerden een gedeelte van den nieuwe dijk achter Kloosterhuren publiek uit te besteden. Den 25sten Augustus werd daartoe overgegaan te Groningen in het provinciehuis, doch vermits de laagste aannemer nog $f\ 150$ per roede eischtet, werd niets gevond. Hierop stelde Seeratt voor om den dijk te Kloosterhuren aan het werkvolk zelf uit te besteden, onder voorwaarde dat, zoo zij zes dagen in de week werkten, hun telkens vijf stuivers kostgeld tot nadere verekening zou worden uitbetaald.

Het resultaat van deze door Gecommitteerden ingewilligde proefneming was, naar de beschrijving in zijn journal als volgt: »De heeren gecommitteerden nevens mij stonden op de plantse alwaar de nieuwe Kloosterburster dijk was uitgeringd. Zoo stelde ik in de roede nieuwe dijk op $f\ 70$, waarop een geraffineerd schurk, veellicht van de aannemers opgemaakt, mij te gemoed voer »wilt gij ons vleesch en bloed verteeren?» Ik dezen kwant aanzende hemerikte wel dat hij geen arbeider was, want hij had een zeldekoekschén broek en rok aan en sprak met een amsterdamschen tongval, gaf hem zulk een antwoord als behoorde. Doch hij, niet tevreden met bestrafinge van woorden, had de stoutheid om te zeggen dat niemand zoude aannemen voor zulk eenige geringe prijs, waarop ik een stok daar een haak op zit, zoals al de dijkworkers dragen, van een arbeider nam, en dezen grootspreker zoowel tusschen hoofd en schouder rukte, dat hij te gronde viel, waarop de anderen, als zijnde een groot aantal en in de tweeduizend personen riepen »af, af» en niemand aannamen, allen met hunne haken onhoog. De heeren gecommitteerden hadden eene wacht van vier ruiters met een kwartiermeester bij hen. Ik niet gewend dat het janhagel die hun brood moesten winnen met arbeiden zooveel ombrage zoude maken, ordonneerde den eenen ruiter zinnen houwdagen uit te trekken, want de andere ruiters waren nog niet bij ons. Zoo haast het gepoepel den

blanken houwer zag, alsmede dat ook de andere vier man te paard aankwamen, liepen zij elkander onder den voet en die woorddrager is mede ontkomen en sedert nooit te voorschijn geweest. Toen al de Oldenburghers en Westphalingers waren gerotireerd, bleven de inlanders en Westfriese bij ons. Ik kan afzagende of zij aannemen wilden, antwoorden den. Toen werd de kwartiermeester met zijn vier ruiters gelast om de Oldenburghers en Westphalingers af te houden, om hun geen aanbesteding te gunnen,wanneer aanstands aanbesteed werden de volgende panden dijk : De bestekken no. 1, 2, 3 en 4 werden van onze eigen boeren aangenomen om met paarden en wagens te maken, zijnde de nieuwe Leensterdijk van 120 voeten aanlage, door Rein't Jakobs, Klaas Borgman, Lammert Jurjens en Eiso Wiersma, te zamen 108 roeden voor $f\ 75$ de roede, wordt $f\ 8100$. Verder is door Friezen aangenomen: Jan Slikker 28 roeden à $f\ 70$ de roede, wordt $f\ 1960$; Pieter Douwes en Jan Jansen 29 roeden à $f\ 70$ de roede, wordt $f\ 2030$. Nog uitbesteed de nieuwe kwelderdijk, sluitende met beide einden in den ouden dijk achter Heertje Huikjes te Hornhuizen, de aanlage 90 voeten, ter lengte van 350 roeden, ieder roede voor $f\ 44$ à $f\ 45$, alsoo te zamen de som van $f\ 15,587$. Nog 117 roeden dijk aangenomen door Jurjen Holtstein à $f\ 39$ de roede, wordt $f\ 4563$. Dit wordt te zamen 632 roeden nieuwe dijk voor $f\ 32,240$. Hier mocht niet een Oldenburger, Oostfries of Westphalinger aannemen, maar alleen onze eigen ingezetenen en de Westfriese, zoodat die belhamels moesten bidden en smeken om arbeide te hebben voor weinig geld van onze eigen aannemers." »Dat heb ik hier gesteld om daarmede te tonen dat men nooit zulk geschor moet ontzien; maar op heetendaad straffen, waardoor een vrees in het janhagel komt." »Deze dijken werden den 5den September gelijkelijk begonnen, het meest met paarden en wagens en avanceerden zoo krachtig, dat het te verwonderen was voor alle aanschouwers. Hierdoor konden de heren gecommitteerden tot de dijken wel zien dat de dijken, welke aan de hulpterspelen en militairen waren toebedeeld, niet konden veraardigd worden. Want over de uitbestede werken was ik meester en konde daarvan duizend man beter regeeren dan tien van de boerenvegels, die alleen uit dwang arbeidden en evenwel meer geld van de provincie trokken, door het zoogenaamde keutergeld, dan de aannemers. Dit deed haar Edelmogenden resoveren om

den 14 September al de panden dijk uit te besteden die aan de hulpkerspelen van Hunsingo waren aangewezen."

Hiertoe overgaande, werden die dijkspanden uitbesteed in den toestand, waarin zij zich op dat oogenblik bevonden, en op kosten der dorpen, aan welke zij waren toebedeeld te maken, desgevorderd bij parate executie en net ontslag van het werkvolk. Voor de Hunsingoërs hulpkerspelen bedroeg dat 450 roeden dijk, te zamen uitbesteed voor f 27,103.

Om de goede resultaten werd den 22sten September ook de weinig vorderende nog resterende dijkslechte, achter Hornhuizen en Kloosterhuizen, in verschillende panden uitbesteed. De soldaten hadden van hunne 300 roeden 27 gemaakt, in een tijdsbestek van 45 werkdagen, wat de provincie alleen aan de vijf stuivers, die zij dagelijks boven hunne soldij genoten, op f 5625 te staan kwam, zoodat elke roede dijk f 280 kostte, ongerekend nog dat zij er wel voor f 2000 aan materiaal ~~seer~~^f bedorven hadden. Dit dijkspand werd in twee percelen geveld en voor f 12,840 uitbesteed. Andere einden, waaran meer gevorderd was, werden bij het verwerken van de put aarde uitgeveild. Zoo zijn ten laste van Winsum 400, ten laste van Kantons 300 en op kosten van Stitswert en Doornwert 200 putten te vergraven en op de plaats aan te brengen grond, door verschillende afdeelingen volk aangenomen voor gemiddeld vijf guldens en vijf stuivers de put.

V. STORMEN.

Voor welken prijs de dijken, die aan de dorpen van het Westerkwartier waren toebedeeld te maken, zijn uitbesteed, vermeldt Seeratt niet; wel dat ten gevolge daarvan al het werkvolk, 2317 personen, ontslagen zijn en dat den kerspelen van dat kwartier is opgelegd om voor iederen vrijgelaten werkman negen guldens en tien stuivers aan de provincie te restituieren voor de uitvoering van het werk. Deze maatregel had in October te Aduard een oproer ten gevolge, dat, ten koste van eenige menschenlevens, door de militaire macht werd onderdrukt.

Al die uitbestedingen, schrijft Seeratt, brachten mij onnoemelijk veel werk op. Ik had het opzicht over meer dan vierduizend dijkwerkers, welke ik wekelijks hun kostgeld moest

betalen. De geheele noorder-kuststreek van de provincie moest ik rond en dagelijks, van des morgens vier of vijf tot des avonds zeven of acht uur, zat ik meest te paard om bij het werk rond te komen en dan nog moest ik dikwijls tot elf en twaalf uur zitten schrijven, om mijn administratie bij te houden. Des zaterdagavonds ging ik naar de stad en des zondagsnamiddags weder naar mijn werk.

Een der laatste dijken, welke uitbesteed zijn, was de nieuwe dijk onder Wierhuizen, waarvan, een weining voor half October, nog 53 roeden aan anderen ter voltooiing werden overgedragen voor f 66 de stakkende roede.

Den 13den October 1718 was er een zware storm uit het noordwesten met eenen hoogen vloed, die den nieuwern nog onvoltooiden dijk achter Kloosterhuizen erg beschadigde. Op een paar der nog het minst hoge punten ontstonden zelfs kleine doorbraken. Kruiwagens, karren en planken dreven weg en de nog onbezoede en onbestikte dijken verloren veel van de aangebrachte aarde. Seeratt, als gewoonlijk te paard, zich van de eene plaats naar de andere begevende om maatregelen te nemen en raad te verschaffen, geraakte door het instromende water en den duisteren avond tot tweemaal onder den voet en bereikte eindelijk, soms struikelende en zelfs zwemmende, doornat en dooddelijk afgemat, de woning van Reinje Scheltes Halsena, waar hij op het licht was aangelopen. Te drie uur in den nacht begon het weder te bedaren en om zeven uur des morgens kwam hij in zijn kwartier te Oldenklooster aan, waar hij zich van drooge kleederen kon voorzien. Zijne sterke constitutie stond echter alles, zonder er de geringste nadelige gevolgen van te ondervinden, door. Reeds den 15den October besteedde hij de herstelling van de aangerichte schade uit, liet het weggedreven opzoeken en terugvoeren, stroo-, dak- en rijswerk aanbrengen en op zijn verzoek de staten resolutiën nemen, om diefstal van materialen te voorkomen en het weiden van vee aan de afgewerkte en opgeleverde dijken te verbieden.

Door overnacht van volk waren den 14den November, van Zoutkamp tot aan Dijkum, al de verschillende dijkspanden voltooid en op het gestelde profiel gebracht. Alleen daar, waar de dijken minder hersteld dan wel volgens statenbesluit verzwaard moesten worden, was, voor zooverre dat niet uitbesteed maar aan de ingelanden en toegevoegde helpers was overgelaten, dit niet en op sommige plaatsen op verre na niet het geval.

Vooral in het noorden van Fivelingo en aan den Dolloward was men nog veel ten achteren. Aan de Eems zorgde de provincie en aan het Reitdiep kwam de uitvoering der werkzaamheden meestal ten laste van de zilvester-besturen, die, inzonderheid dat van Alkmaard, energiek optreden, ook voor zooveel het de onderhoorigheden van hun schouwingsterrein betrof.

Ofschoon Seeratt in den laatsten tijd geen voorstel meer deed, wat de zeeweringen aanging, of het werd door de dijksgecomitteerden goedgekeurd en door de gedeputeerden aangenomen, bemoede hij zich met het werk der pandplichtigen en hulpherspelen zeer weinig. Dit bleef aan de dijkcrecters, welke veelal minder voortvarend en doortastend waren, overgelaten. De commis provincial had toe te zien dat de uitvoering gebeurde volgens de gestelde voorwaarden en op te nemen wat afgewerkt was; maar hij bestuurde noch het werk, noch het werkvolk. Slechts eenmaal week Seeratt van dit beginsel af en toonde toen ook op schitterende wijze zijne meenderheid. Men was verlegen met den dijk om de grote kolk te Finsterwold. Niettegenstaande daar tweehonderd man sedert eenigen tijd aan werkten, vorderde die dijk weinig of niets. Door den veenachtigen ondergrond en de gedempte maar nog onvraste doorbaat daarnaar gezonden, dat hij kruisweegs dooreen liet vlechten en met stroo en ingetrodden ararde aanvulde en opwerkte, had wendde het college van gecommitteerden zich tot Seeratt met de vraag of hij daar middel op wist. Seeratt antwoordde van ja, mits men het ook geheel aan hem overliet. Dat gebeurde en den 5den December begaf hij zich naar Finsterwolde. Met behulp van drie scheepshaldingen rijs, door hem reeds bij voorbaat daarnaar gezonden, dat hij kruisweegs dooreen liet vlechten bij den dijk, ofschoon hij het halve volk terstand had weggezonden, in zeven dagen reeds zoó hoog, dat hij den storm en hoogen vloed van den 13den December niet goed gevuld doorstond. Seeratt was er echter twee dagen en een nacht doornat daar ter plaatse den 24sten Dec. geheel klaar en bestikt was.

Den 1sten Januari 1719 was er weder een hevige storm uit het west-noordwesten en liep er een zoo hooge vloed, dat het water op vele plaatsen over de dijken heen stroomde en te Deltzijl en Groningen op een voet na de hoogte van den 25sten

December 1717 bereikte. Gedurende geheel Januari en Februari reisde Seeratt rond om de zeeweringen in oogenschouw te nemen en op de ontstanen defecten orde te stellen. Overal waar de dijken door bezodiging of bestikkken afgewerkt waren, hadden zij weinig of niets geleden; maar van de dijken der pandplichtigen en hulpherspelen, welke meerdereels nog niet zoover gevorderd en vooral aan de binnenzijde nog onklaar waren, was veel en aan sommige gedeelten bijna al de aangebrachte grond verloren.

De zomer van 1719 was zeer droog en dus bij uitnemende geschikt om het werk der beukeling te volledigen. De provinciale kas was echter door de grote uitgaven des vorigen jaars zoodanig van geld ontkloot, dat Seeratt, die voordeligheids'halve alles met contante panningen wilde betalen en niet, zoo als men vroeger placht te doen, de aannemers en leveranciers met hunne vorderingen laten wachten, in Maart aan de regering uit zijne eigen middelen f 10,000 in voorschot was, welke som hem eerst na enige weken kon worden teruggegeven. De restituëtiën voor de gehouden veilingen kwamen traag in en vooral waren de pastoraal- en kosterijslanden daarin nalatig. Behalve de volstrekt noodzakelijke herstellingen der stormschade van den 1sten Januari, avanceerden de werkzaamheden uiterst langzaam. Het gouvernement gebruikte de meest mogelijke moderatie en zag, eerst om de drukte met het hooi, later om het inhalen van den oogst, veel door de vingers. Zoo verstreek weder de zomer en was men weinig gevorderd. Seeratt, die intusschen op de andere liet volgen, de dijkcrecters waren te weinig van het noodzakelijks daarvan overtuigd, om in dien geest te handelen. Voor zooverre die functionarissen uit hoeren bestonden, hadden zij in den regel te weinig ontzag om de noodige pressie te kunnen uitoefaen. Wat de heeren betrof, en die maakten verreweg het grootste aantal uit, daaronder bevonden zich als Aeilva van Hornhuizen en een overste luitenant Lewe te Kloosterburen, die zelf in hunne particuliere verplichtingen te kort schoten en daarom hunne onderschikten bezwaarlijk konden drijven, al hadden zij daartoe ook den goede wil gehad. En aan dien goede wil ontsprak nog zooveel. Niet alleen dat sommigen in het geheim de bemoeiingen van

Seeratt tegenwerkten; maar de richter Hillenius van Hornhuizen durfde openlijk zeggen: »Men moet den commis provinciaal doodskaan of het land uitjagen, om de zware onkosten die hij veroorzaakt." Gelukkig waren er ook uitzonderingen en roemt Seeratt den heer Alberda van Nijenstein te Uithuizermeeden, die bijna dagelijks op het circa drie uren lange terrein van zijn dijkschouw aanwezig was, om opzicht te houden en den voortgang van het werk te bevorderen. Ook van de directie, door en op den naam van mevrouw Alberda van Mentema te Uithuizen uitgeoefend, gewaagt hij met lof.

Eindelijk moest het college van gedeputeerde staten met gestrengheid optreden en werden in het midden van September in het noorden van Hunsingo eenenvijftig panden dijk op kosten der nalatigen uitbesteed. In Fivelino ging men in het laatst der maand tot danzelfden maatregel over en werden alleen onder Bierum en Spijk, welker bewoners Seeratt wrevelige en oproerige menschen noemt, 650 roeden dijk in eenenviertig bestekken en onder Holwierde ruim 400 roeden in twintig kavelingen uitbesteed. Zelfs nog in October en November werden hier en daar panden dijk geveld, welke zonder dat niet eens aan de buitenzijde zouden zijn kaargehouden. Aan de binnenzijde was men met de verzwaring aan het einde des jaars nog verre van gereed; zelfs het voorgeschreven bezoden en bestrikken was ook daar, waar het volume in voldoende mate aanwezig was, nog niet overal afgedaan.

Zoo genakke het jaar 1720 en reeds den 2den Januari had men een nieuwe storm met een hoogen vloed uit het noordwesten, die de dijken, en naar gelang zij minder volledig of slordiger afgewerkt waren des te meer, aannerkelijk beschadigden. Voor Seeratt, die zich door geene teleurstellingen liet ontroeden, opende dit eene nieuwe bron van moeiten en werkzaamheden. Wel was men spoedig het driegedeelte van den herfst benodigd, eer de dijksverzwaarting, en dan nog niet eens volkomen afgewerkt, was ten einde gebracht. Gelukkig hadden de veelvuldige stormen en daarmee gepaard gaande hooge vloeden de oogen van vele kortichtige en bekrompen menschen geopend en tot andere inzichten gevordert. De tegenstand verminderde naar verhouding de gevaren vermeerderten en de ondervinding der laatste jaren bevestigde, dat

de ontwerpen van Seeratt, voor eenne aflopende beveiliging in de toekomst, volstrekt noodzakelijk waren.

VI. BESLUIT.

In Mei 1720 werd Seeratt benoemd tot provinciaal rentmeester, een ambt, dat meer voordeel opleverde en minder inspanning vereischte, en werd in zijne plaats Lucas ten Hoorn tot provinciaal commis aangesteld. Hij zoudt dus van toen af zich van de vermoedende beschommelingen met de zeeweringen hebben kunnen onthouden, ware het niet dat hij, op vereerde uitnodiging van de dijkscommissieaarden, dit college met zijn raad en advies bleef dienen tot aan den 1sten Juli 1721, toen hij voor goed van alle betrekkingen en werkzaamheden, uit dat ambt voortvloeiende, werd ontslagen.

Vernits de ervaring geleerd had, dat gewoonlijk bij de dijkschutten de eerste defecten ontstonden, werd de bepaling gemaakt, om de dijken op die plaatsen een voet hoger te maken dan elders, en om het crediet der pandplichtigen te verneerdelen, werd eenne staatsresolutie afgekondigd, dat geleend geld, tot betaling der dijkscontributien, met drie jaren achterstallige rente, preferente schuld zoude zijn. De heilzame strekking van dit laaste besluit leerde Seeratt op minder aangename wijze kennen. Uit medelijden had hij vroeger aan de boeren van Spijk geld voorgeschooten, om den executoriaalen verkoop hunner landerijen, welke nauwelijks veertiig guldens per juk konden opbrengen, te voorkomen. Toen hij zijn geld later terugvorderde, moest hij dit bij procedure halen, wat vijf jaren duurde en waardoor zyne pretentie grootendeels naar de zakken der advocaten verhuisden.

De drie laatste dagen van 1720 stormde het weder onafgebroken, en het water stieeg den 31sten December zoo hoog, dat het tusschen tien en elf uur des voormiddags over de meeste dijken heenstromde. Ofschijn volgens waarnemingen deze vloed ongeveer de hoogte bereikte van dien van den 25sten December 1717, deed hij, tengevolge van de verzwarde dijken, betrekkelijk weinig nadeel. Met uitzondering van eenige gaten van minder belang en het afspoelen van eenne aanzienlijke hoeveelheid aarde, waar dit, vooral in den laatsien zomer, aan de binnenzijde was aangebracht en daardoor nog onbegroeid was,

hadden alleen maar tusschen Wierhuizen en Kloosterburnen en te Vierhuizen werkelijke doorbraken plaats. De eerste vormde een kolk van 14 à 15 roeden breedte met een diepte van 28 tot 32 voeten, waarvan de demping en dijkherstelling den 5 April voor f 8000 werd uitbesteed. In den dijk benoorden Vierhuizen waren vier kleine doorbraken ontstaan en onmiddellijk ten zuiden van dit dorp een van vijf roeden breed en 24 voeten diep. Door wie en voor welken prijs deze laatste inbraken hersteld zijn, vermeldt Seeratt in zijn journal niet, wel dat hij den 15den Mei van dat jaar zijne laatste generale schouwing over de provinciale zeeweringen hield, en dat het grote werk, daaraan ten uitvoer gelegd, in dien zelfden zomer van 1721, onder de leiding van zijn opvolger, finaal is volleindigd. Seeratt had er steeds op aangedrongen om het geheele dijk- wesen tot een provinciale zaak te maken en een vast fonds op te richten, waaruit de dijken, in normale omstandigheden, konden worden onderhouden. Om meer dan een reden konden de staten daartoe niet besluiten en dien ten gevolge keerden de voltooide dijken aan de vroegere pandpligtigen terug. Maar ook dit ging met zwarigheden gepaard. De dijken waren door verplaatsing, zoals in het noorden van Hunsingo, niet alle meer dezelfde van te voren, en die achter Kloosterburnen en Wierhuizen waren 456 roeden langer geworden. Toen de oude dijkplichtigheid gehandhaafd werd, stelde Seeratt voor om die meerdere lengte aan het dorp Eenumer toe te wijzen, dat drie duizend jukken land telde, doch met geen enkele voet dijk was bezwaard. Ook hiertoe vermeende het provinciaal bestuur geen recht te hebben. Of schoon de ingezetenen van Urum met het dijkonderhoud van Vierhuizen tot aan de grens van Leens, behalve de 59 roeden proostdijk in het westen van Hornhuizen, ook met de westelijkste 270 roeden onder Kloosterburnen bezwaard bleven, waarop de Wehesters met 92 roeden volgden en toch geene landerijen voor rekening van de provincie.

Zelfs de dijkrollen, waarvan op herhaald bevel de laatsten eerst in 1720 inkwamen, leverden veel werk op. Bijna allen waren verouderd, velen onvolledig, sommigen als van het Kleine Oldambt, Feerwert en Einge verloren gegaan. Seeratt wilde ze bijgewerkt en in duplo opgemaakt hebben, waarvan dan

een exemplaar zoude berusten bij den provincialen commissaris. Wat van zijn plan geworden is, schrijft hij echter niet. In alles telde de provincie 32,100 roeden dijk en 9102 roeden kunstwerk, wat Seeratt op een som van f 83,070 aan jaarlijksch onderhoud raamde. Hiervan kwamen 28,335 roeden dijk, met een niet noemenswaardige uitgestrektheid paalwerk, ten laste van particulieren of bijzondere corporatiën, met een onderhoudschei van f 55,000. Het overige was voor rekening der provincie.

Wat de geheele verbetering der dijken, hoofden en paalwerken gekost heeft, verzuigt Seeratt en was door het gedeeltelijke boer- of zelfdijken ook niet wel op te geven, doch zal, de uitbestedingen tot grondslag genomen, zekerlijk weinig meer dan een miljoen gulden bedragen hebben. Volgens dr. Onno Klop kwam dit den Oostfriseën vrij wat duurder te staan. Door de grote oneenheid tuschen den vorst en de steden, de stad Emden en de ambten, de regering en de dijkkachten gebeurde daar, behalve aan de noordkust, aanvankelijk bijna niets, ofschoon het zwaartepunt der verwoesting in den Krammen Horn en dus aan de westzijde lag. Aan een bewaarmen deskundige ontsprak het daar anders ook niet, want de heer Anton von Münnich, die reeds in 1718 de dijken in Jeverland en in Harlingerland weder geheel opwerkte, deed in oordeel en in werkzaamheid voor Seeratt niet onder. Nadat men in 1718 provisioneel de veertig grote doorbraken had gestopt, wat ongeveer honderdtuizend thalers kostte, maakte von Münnich een begroting op van f 630,000, om het dijk- wesen weder in een goede staat te brengen. Men liet het werk onder zijn leiding aanvangen, tot geldgebrek en onderlinge verdeeldheid het werk half voltooid deden staken en opvolgende stormvalleden alles weder vernielden. In 1720 begon men op nieuw met f 600,000 in Holland opgenomen geld en onder het bestuur van een onbekwamen hollandschen ingenieur, dewijl door kleingeestigen najaer von Münnich onmogelijk geworden was, waarvoor niets wezenlijks tot stand kwam dan dat men den dagelijkschen vloed kon keeren. De storm van den laatsten Decembar nam ook nog dit meest weg en een aanzienlijk deel van Oostfriesland lag drie jaren lang voor de vloeden open. »Had men mij in 1719 die som ter beschikking gesteld,« zeide de heer von Münnich, »ik zoude met Gods hulp het water wel uit het land gehouden hebben.« Eerst in 1723 nam de stad Emden,

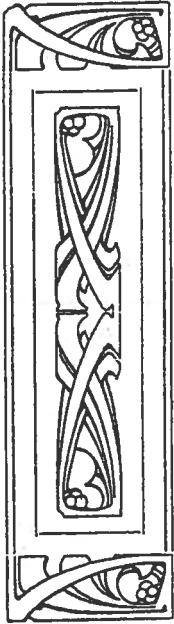
wier burgers, wel duizend mannen talrijk, uit eigen aandrang tot twee keeren toe, de Grote Larrelder Kolk, waarin ruim 70 voeten water stond en die aanhoudend de stad niet oversloeg, hadden omgedijpt, van de regering aan in stroombeningen in den Krommen Horn en aan den Eems weder in voldoenden staat te brengen. Voor de som van f 1,070,000 bracht het stedelijk bestuur die grootsche onderneming in de beide daarbij betrokken dijkschachten, te zamen 40,961 grazen groot, wel voor het vervolg van het zeewater bevrijd, maar ook met f 20 per gras, wat ongeveer de helft der waarde was, bezwaard werden. Daarenboven was het dorp Betteweer, tusschen Wielbustum en de Knok, met 462 grazen land, buiten den dijk gesloten, waardoor die plaats sedert dien tijd heeft opgehouden te bestaan.

Om ten slotte op Thomas Seeratt terug te komen, hij was, hoewel misschien onbewust en zonder het wetenschappelijk brevet daarvoor te bezitten, de eerste ambtenaar van den waterstaat in de provincie Groningen, die de lessen, door de natuur- en wiskunde aan de hand gedaan, op de zeevereringen heeft toegepast. Mogen al zijne tijdgenooten dit soms minder begrepen en gewaardeerd hebben, het nageslacht roemt niet alleen het werk door hem volbracht, maar is hem ook dankbaar voor het dagboek, met de profiteekeningen van de dijken voor en na 1717, dat hij daarvan heeft nagelaten. Die beschrijving toch is, zoo al niet de oudste, minstens de enige oude schrifture over het dijkwezen, welke op degelijkheid en volledigheid kan aanspraak maken en die daarom voor onze gewestelijke geschiedenis steeds grote waarde zal behouden. Zij biedt de zekerste gegevens aan, waaruit men de hoogte, helling en den kubieken inhoud onzer dijken in voormalige tijden kan afleiden en welke ons tevens een begrip geeft van den aanleg, de richting en de constructie van hoofden en paalwerken in vorige eeuwen. Wel is waar werd de toestand der zeevereringen, door Seeratt voorgeschreven en door de staten op zijnen raad en onder zijne leiding verworzenlijkt, op den duur voor een voldoende beveiliging ontoereikend geacht, en is men in 1756, in 1777 en in 1825 tot herhaalde partieele verzwaringen overgegaan; toch was het doel er in zooverre mede bereikt, dat sedert dien tijd geene algemeene overstroomingen van het zeewater meer hebben plaats gevonden. In 1777 werd de hoogte der dijken vastgesteld op 15^{1/2} tot 16 voeten boven vozee en zelfs nog in deze eeuw

zijn, op verschillende tijden en plantsen, verhoogde en verzwarde profilen aangenomen en is in het algemeen het corpus der zeevereringen verbeterd en vermeerdert.

Hoe ook soms miskend en tegengewerkt, mag het evenwel niet vergeten worden, dat Seeratt, ook van zijne beter ontwikkelde medeburgers, de zoo ruimschoots verdienste hulde en achtung genoot. Niet alleen dat zijne ver strekkende en kostbare ontwerpen, door de gezaghebbende autoriteiten met den gewenschten bijval werden goedgekeurd en uitgevoerd, maar ook meer tastbare bewijzen zijn hem van die welwillende erkentelijkheid geworden. Zoo ontving hij van het Aduarder zijlvest een zilveren lampetkan met ditto schotel cadeau, versierd met de wapens van het zijvast en dat van den oversten schepper. De gedeputeerde staten vereerden hem, voor de opdracht en inlevering van zijn journal, honderd zilveren ducations, en al is ook geen standbeeld voor hem verrezen te Kloosterhuren op den dijk, gelijk als bij Harlingen voor de Robles, niet minder blijft hij daarom voor onze provincie een personlijkheid van den eersten rang.

Volgens eenne mededeling van den heer riksarchivaris mr. H. O. Feith, in den Groninger Volksalmanak van 1890, woondde Thomas Seeratt aan de westzijde van de Oude Botringestraat op den zuidelijken hoek van de Broerstraat. Want neer hij overleden is, vermeldt die heer niet; wel dat hij de betrekking van provinciaal rentmeester tot in 1735 vervulde, en dat zijne weduwe Anna Schotiaawai de woning in 1742 verkocht voor f 10,000. Naar de spelling der namen te oordelen, schijnen Seeratt en zijne vrouw' niet van nederlandse afkomst te zijn geweest, doch ook daarvan is mij niets gebleken. Dit doet echter ook minder ter zake, want mijn doel was niet de biographie van den ambtenaar te leveren, maar om de verdiensten van een bijna vergeten burger in het licht te stellen. Ik hoop daarin althans eenigermate te zijn geslaagd.

DE KERSTVLOED VAN 1717.

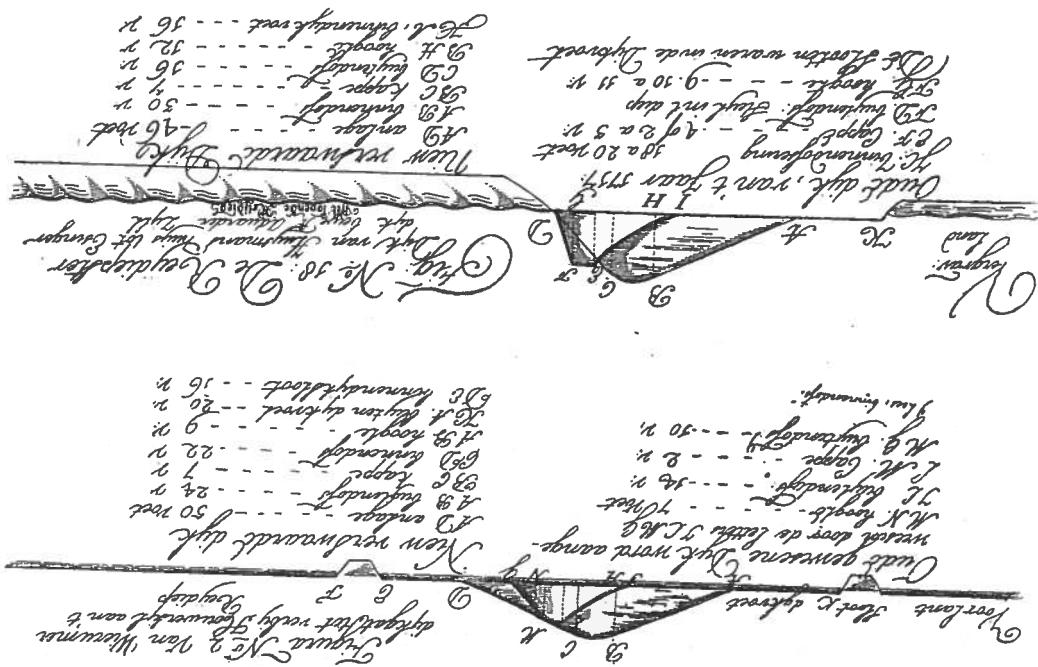
Bij het verschijnen van dezen almanak zal het vrywel 200 jaren zijn geleden, sedert ons gewest door de grootste ramp werd getroffen, waarvan zijne nieuwere geschiedenis gewaagt. Wij bedoelen den vreeselijken watervloed, welke toen deze streken heeft geteisterd, bekend als de Kerstvloed van 1717. Of die vloed beslist hooger was gestegen dan elke voorgaande, zal wel nooit met zekerheid zijn uit te maken; doch vast staat, dat geene zoo noodlotig is geweest. Het komt mij voor, dat het nog altoos zijn nut heeft daaraan te herinneren. Onze strijd met de zee is gebleven; even als in het verleden hebben wij nauwlettend toe te zien, of de beveiliging voldoende kan worden geacht. Men is er niet af met te zeggen: „zoo iets kan thans niet meer gebeuren, onze zee-weringen zijn thans sterker, het toezicht „zooveel beter geordend, dat het met de zwakke „dijkjes en gebrekige organisatie van toen niet meer „is te vergelijken.”

Zeker, het laatsie moet worden toegestemd. Maar het eerste, dat een herhaling daarom absoluut zou zijn uitgesloten, valt niet te bewijzen. Bij gebreke van eene juiste waarneming weten wij niet precies,

CTVA 1918

tot welke hoogte de grootste watervloeden der laatste eeuwen zijn gestegen; evenmin, of bij die gelegenheid alle factoren, welke kunnen bijdragen het water op te stuwen, hebben medegewerkt, zooals dit zou kunnen voorkomen. Stellig is wel, dat door het geleidelijk afbrokken van den eilandketen en het verbreeden der zeegaten de vloed voortdurend sneller en sterker kan komen opzettend. Daarom mag niet worden aangenomen, dat toen juist de stormvloed een hoogte heeft bereikt, welke niet meer kan worden overtroffen. In dezen te steunen op het feit, dat onze zeeweringen reeds zoo lange jaren voldoende zijn geblesken, is al evenmin vertrouwbaar; in Noordholland heeft men dit ten vorigen jare op verschrikkelijke wijze moeten ondervinden. Hebben ook de stormvloeden der latere jaren zich in hoofdaak bepaald tot overstrooming van buitenpolders, zekerheid, dat het steeds daarbij zal blijven, geeft dit niet. Altoos voegt voor de autoriteiten, aan welke deze dienst is opgedragen, de uiterste zorg en waakzaamheid. Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht.

Deze schets is voor een groot deel ontleend aan het journal van Thomas Seeratt, destijds naar zijn titel: provinciaal commies, in werkelijkheid echter hoofd van den provinciaal waterstaat; naar een later in druk uitgegeven bewerking van J. Zijlma. Seeratt, soms ook wel Zeerratt, naar zijn naam te oordeelen waarschijnlijk van Duitse afkomst, was een oud zeekapitein. Vermoedelijk zal hij dus niet een opleiding als waterbouwkundige hebben genoten. Trouwens in dien tijd zal er voor die studie nog wel geen speciale inrichting hebben bestaan.

De een moest van den ander en door eigen ervaring zich die kennis eigen maken. Evenwel moet Seerratt bij zijne benoeming in 1716 in dat vak reeds van erkende bekwaamheid zijn geweest; want het valt niet aan te nemen, dat hem anders een zoo gewichtige betrekking zou zijn opgedragen. In elk geval heeft hij dit in de eerste jaren zijner dienstvervulling ruimschoots bewezen, toen na de verwoesting door den Kerstvloed al de zeeweringen onder zijne leiding werden hersteld en verbeterd.

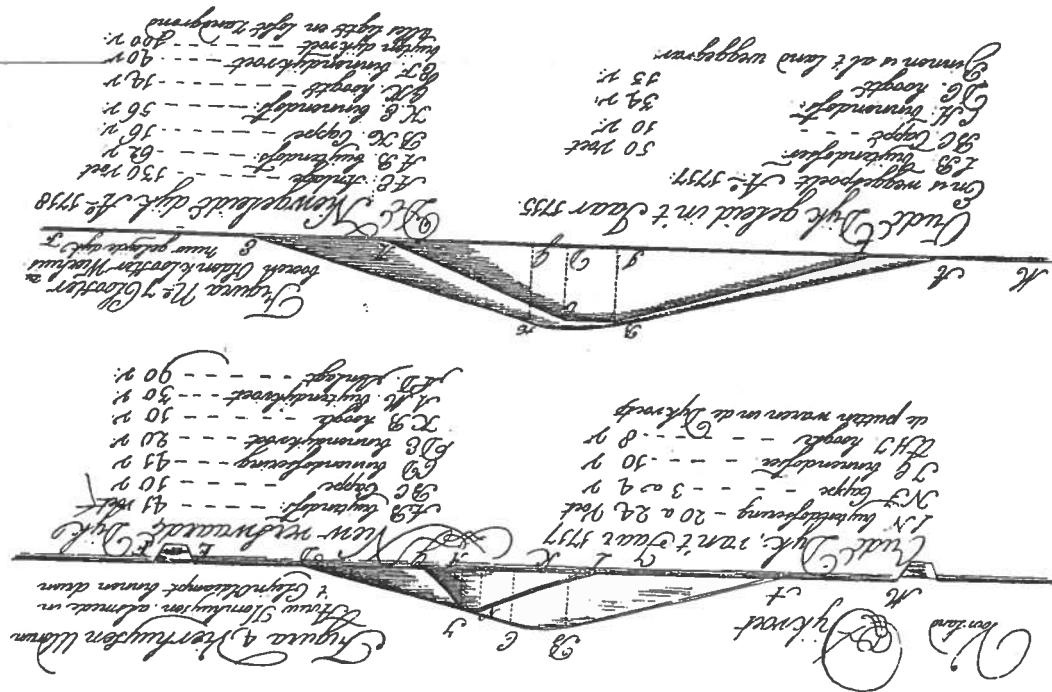
Seerratt verhaalt, hoe hij den dag te woren, Donderdag den 24 December, aan de Eems bij Reijde zijnde, had opgemerkt, dat het water bij ebbe buitengewoon laag was weggevloeid. Een oude heibaas van 80 jaren, die altijd daar had gewoond, had hem gezegd dit nooit zoo laag te hebben gezien. OpgevalLEN was hem toen reeds die vreemde onheilspellende lucht, gelijk hij nooit hier, wel in West-Indië, had waargenomen, als een orkaan in aantocht was. Daarom had hij zich gehaast met zijn schip naar Delfzijl terug te komen, ten einde nog met de trekschuit van één uur naar Groningen te kunnen reizen. Door den opgekomen tegengwind, welke allengs sterker werd, was de schuit, ondanks dat bij Windeweer een tweede paard was voorgespannen, evenwel eerst des avonds te half tien in de stad aangekomen. De wind, inmiddels steeds heviger geworden, ontaardde des nachts en den volgenden morgen in vliegende storm uit het west-nordwesten en bleef daar staan. Seerratt, die — blijkens het rapport van een kort geleden door hem ingesteld onderzoek naar den toestand der zeedijken — deze niet vertrouwbaar achtte, had bereids boden te paard uitge-

zonden om te vermennen, hoe het daarmede voorstand. 's Middags twee uur kwam de eerste terug en boodschaap, dat het zeewater in aantocht was. Kort daarop zag men het van de stadswallen drie à vier voeten hoog komen aanrollen.

Zoo gezegd klinkt dit wel ongeloofelijk. Doch ook bij voorzaten in mijne familie, van welke er destijds in Adorp woonden, werd bij overlevering dezelfde uitdrukking gebruikt. Tegen vier uur was alles reeds eene zee, waaruit de dorpen en boerewoningen als eilandjes verrezen. Des namiddags te vijf uur vergaderden Gedeputeerde Staten en werd aan Seerratt, die daarbij tegenwoordig was, opgedragen alle middelen in het werk te stellen om mensen en vee te reden. Het stedelijk bestuur stelde daar toe al de aanwezige schepen met het benodigde personeel ter zijner beschikking. Ook de militaire macht werd gerequireerd om zijne bevelen te helpen uitvoeren en daarbij de orde te bewaren.

Den geheelen nacht was men bezig de schepen uit te rusten en zielvaardig te maken. Daar de hooge waterstand beleitte de schepen ledig onder de bruggen door te brengen, werden ze telkens eerst vol mensen geladen, waardoor het gelukte reeds den volgenden dag te elf uur 40 schepen buiten de wallen ter afreis gereed te hebben, 's namiddags nog door 40 andere schepen gevuld.

Het was toen, den tweeden Kerstdag, goed weder met westelijken wind. Des namiddags te vier uur waren ongeveer 30 schepen terug met mensen, vee en allerlei goederen. Ook werden twee gewa-

pende schepen uitgezonden om inwoners van Pekela en Wildervank, welke kwamen om te rooven, terug te drijven. Men zelle rechtuit rechtaan, want om de stad stond overall van zeven tot tien voeten water. In de stad werden alle provinciale gebouwen provisioneel met menschen opgevuld, velen ook door medelijdende burgers in huis opgenomen. Het akademieplein, de kerkhoven en andere ruimten werden overdekt tot berging van vee en vervoedér. Den 28sten December waren reeds 3000 stuks vee geborgen, wat enige dagen later tot 5000 stuks vermeerderde. Seeratt had in alles schier onbepaalde macht bekomen en zond 29 December ruim 20 vaartuigen uit om hooi en graan uit de overstroomde boerderijen op te haven, onder aantekening van de eigenaars en de hoeveelheid, om het later te vereffenen. Zoo kwam weldra vervoeder in overvloed en waren, behalve hetgeen particulieren deden, slechts een paar honderd van alles beroofde soms bijna naakte menschen te verzorgen. Seeratt verklaart van 15 December tot 3 Januari onafgebroken van des morgens zes tot des avonds tien of elf uur in de veer te zijn geweest en geen enkele middag in zijn huys te hebben gestaan.

Nu eerst kwam voor den onvermoeiden man tijd tot het hem eveneens opgedragen onderzoek naar den toestand van dijken en zeeweringen, alsmede wat gedaan kon worden tot provisioneel herstel der gevaarlijkste punten. Omtrent zijne bevinding rapporteert hij onder meer het volgende:
De zware zuidwendingsdijk ten noordwesten van Delfzijl was weggeslagen en met het paalwerk gelijk.

De dijken verderop naar Watum velerwege met den grond gelijk, waarbij een grote en meerdere kleine kolkken. Te Delfzijl de middeste sluis uitgespoeld, de Oterdummerzijl geheel weggeslagen en door een breed kolk vervangen. De dijken ten zuiden van de Fimel en verder om den Dollard grootendeels verdwenen. De Reitdiepsdijken mede voor ongeveer de helft verloren, met vele doch niet zeer grote doorbraken.

Omtrent de noorderdijken wordt vermeld, dat ze onder Pieterburen en Vierhuizen meest weg en met het maaield gelijk waren. De Kloosterburster dijk, achter den in 1715 ingedijkten polder nieuw aangelegd, was tot op den grondslag verdwenen, met vele grote en diepe kolken. Achter Hornhuizen de toestand iets beter; toch waren er eindien dijken die geheel ontbraken en was deze overall erg beschadigd. Doorbraken en kolken, thans nog aanwezig, waren daar, zoo al minder talrijk, niet minder groot. De dijk van Vierhuizen tot Zoutkamp had veel geleden doch vertoonde weinig doorbraken en kolkken, al was ook het dijkvolume tot op de helft gereduceerd. Op dit geheele dijkterrein tot aan Dijkum, kort bij Pieterburen, telde Seerratt 30 kolken, van welke er 9 een diepte hadden van 30 tot 40 voet, à 16 voet. Van Dijkum tot aan de Eems bij Watum was de dijk, ofschoon ze over iets hooger terrein liep, toch meerendeels weggeslagen.

Hoe het er overigens te lande moet hebben uitgezien, kan uit dit alles worden afgeleid. Het rapport is daarover minder uitoerig, wijl het niet zoozeer

met die bedoeling was opgemaakt. Dat het een toonbeeld van veroesting zal hebben opgeleverd, mag men gerust aannemen.

Omtrent het aantal verdronkenen stemmen de tot ons gekomen opgaven niet altijd overeen, noch zijn zij geheel volledig. Niet zelden ontbreken aan de specificatie enkele dorpen, die wel dooden zullen hebben gehad. Toch mag uit dit minder nauwkeurige voor vast worden aangenomen, dat hier in het noorden minstens 2300 mensen zijn omgekomen.

Het ligt voor de hand, dat de kuststreek het meest te verduren heeft gehad. Ofschoon het juiste inwonertal der afzonderlijke dorpen niet bekend is, valt echter uit andere gegevens na te gaan, dat in de ergst getroffen plaatsen een derde deel der bevolking in dien vloed het leven heeft gelaten. Volgens eene aanteekening van Ds. Eckens in het kerkeboek te Leens verdronken aldaar 180 mensen, waarvan 51 lidmaten, en dit nog wel niet tegenstaande de kom van het dorp op en aan een wierde is gebouwd. Deze geeft hierbij voor de kleine gecombineerde gemeenten Niekerk en Vliedorp op 103 dodden. De lidmatenlijst van 1711 telt aldaar 91 namen, in 1917 ongeveer een twintigtal meer, doch in het kerkeboek van die dorpen worden 42 lidmaten bij name genoemd, welke in dien vloed het leven hebben verloren.

Een nog groter aantal omgekomenen in verhouding tot de bevolking telde Hornhuizen, 120, en Kloosterburen, 188. In het laatste dorp moet schier de helft der inwoners zijn verdronken, in aanmerking genomen dat de kom van dit dorp, blijkens een

aantekening van 1729, in dat jaar nog slechts 12 huizen telde. Volgens een lijst, die ik voor mij heb vielen in het meer binnentwaarts gelegen Enrum 130 mensenleven te betreuren, in Uithuizermeeden 280. Dit dorp stond dus in aantal omgekomenen ook thans bovenaan, gelijk zulks mede het geval was geweest bij den vloed van 1686, toen het 313 offers had gebracht.

Hoe het er met de huizen voorstond, laat zich denken. Nagenoeg alle waren beschadigd, vele total verwoest en weggeslagen. Bovendien zijn volgenden geschiedschrijver Spandaw alleen in Hunsingoverdronken 1699 paarden, 6401 runderen, 13439 schapen en 771 varkens.

In een boekje uitgegeven te Groningen in 1718, waarvan misschien nog wel enkele exemplaren bestaan, doch dat mij slechts in afschrift bekend is, worden allerlei merkwaardige bijzonderheden vermeld van personen, welke met den vloed werden medegesleurd. Wat sommigen hebben moeten doorstaan, voor zij konden worden gered, geeft ons een beeld van het lijden der ongelukkigen, welke het leven daarbij hadden gelaten. Enkele voorvalen willen wij hier een plaats geven.

WAlbert te Vierhuizen, de vrouw met 5 kinderen en de vrouwszuster met haar kind verdronken zinde, komt met een stuk van zijn huis drijvende digt bij Uitrum op de Hugt genaamd, zinde 't huis van Frans Nitters, raakt van het huis van de singel in een boom en daar door de kracht der zee gesmeten tot over gracht en komt in een boom in het hof en

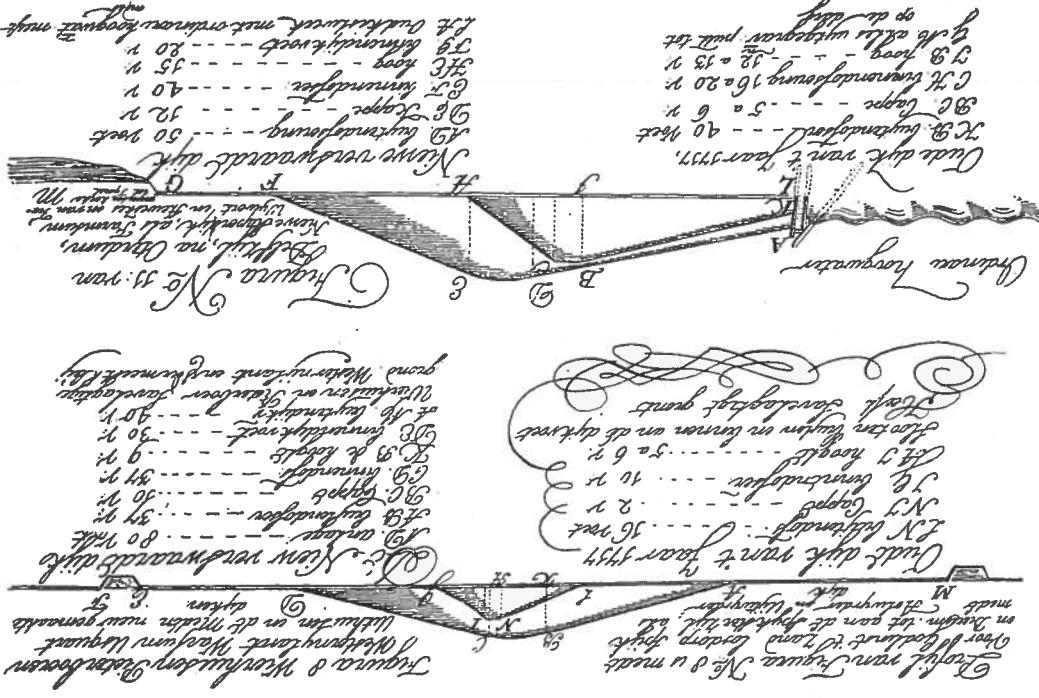
wadende in huis, alwaar hij levendig is behouden en binnengelaten.¹

Alle Willems met zijne vrouw, wonende te Pieter-buren, de vrouw 14 dagen oud kraams zinde, met 6 kinderen gereïnfecteert op het hooi en daar weder af rakende en toen uit het huis spoelden; de kinderen verdronken zinde, geraakten zij beiden in een boom, van waar zij op een stuk dak zijn geklommen; en daar mede gedreven zinde tot aan een mulders-woning, daar zij wederom op of aan een boom geraakten, daar zij tot den middag toe zittende en toen levendig geborgden.

Isebrand Pieters en zijne vrouw met drie kinderen drijven met een stuk van haar huis van 't Wester-nieiland en komen zoo in 't drijven aan een scheepje, dat met er haast vol water raakte; komen bij Rascourt aan een boom, alwaar de man inklimt en wilde de vrouw ook in helpen, maar de vrouw als verkleumt zeide „ik kan niet meer”; maar de man kon alleen zooveel niet te wege brengen, toen moest de vrouw aldaar verdrinken, maar de man is door 't volk van Mr. Martensplaats gered en levendig behouden.

Berend Klazens, zinde met zijne vrouw en 4 kinderen, zijn van 't Wester-nieiland tot dichte aan Bedum zinde omrent 3 uur op een bundeltje hooi gedreven en aldaar levendig behouden.

¹ Indien waar is wat in die streek nog bij overlevering wordt verteld, moet deze Albert al een bijzonder ruw en gevoelloos mensch zijn geweest. Hij zou namelijk later hebben gezegd nooit in zijn leven gelukkiger dag te hebben gehad, dan toen hij zoo in eens van al de zorgen voor zijn gezin was ontslagen.

Nog een man zinde een kleermaker, wonende te Mensingeweer naast Derk Kroeger, zijn vrouw en kinderen waren verongelukt en hij zich hebbende gezolyeert op 't dak van zijn huis, waarmede hij is gedreven tot Garmerwolde, alwaar hij zich in een klein huisje gezolveerde en des Maandagsavonds op 't dak van hetzelive zat, waarin nog waren een weduwe met 3 kinderen; en een meid met een snabbe daar voorbij varende konde hem, hoewel hij zeer ellendig was, niet helpen nadien hij bitterlijk weende en jamerde, hebbende deze snabbe vermits de harde wind zich zelf te redden zooveel zij kunnen; doch des morgens hebben zij hem nog geholpen, alsoo heeft hij 3 etmaal gesworven en daar gezeten.

Te Eenrum heeft een man 2 dagen in een boom gezeten en is toen in 't gezicht van 7 menschen, die met hem meenden te bergen doch tegen de stroom niet konden opkomen, verdronken.

Jan Jaspers zittende in een boom te Eenrum, alwaar Derk Jans en eenigen met hem met een pram trachten naar toe te varen om hem te helpen, hetgeen door de krachtige tegenwind ondoenlijk was, zoo wijst hij Jan Jaspers de schippers naar een stroobult; alwaar zij na toe gevaren zijn en vonden op dat stroo een man, vrouw, meid en 4 kinderen en een hond, gedreven zijnde van Hornhuizen tot bij Eenrum en alle levendig geborgen; des anderen daags weer heen gevaren zijnde om Jan Jaspers uit de boom te halen, alzoo de wind wat stiller was, maar hebben hem niet gevonden; opperent verkleumt of verdronken.

Een man van Tinallinge met zijn vrouw en 3 kinderen op een stuk van zijn dak zittende en daar mede naar Kolham gedreven op het land van Jok Egberis; doch de vrouw en 3 kinderen waren verkleumt en zijn aldaar op het kerkhof begraven doch de man geborgen; hij hadde in al dien tijd dat hij op het dak gezeten had niet gescreidt en jammerde over zijne zonen dat die doot waren; naar dien tijd heeft hij 8 dagen op Martenshoek geweest bij de brouwer Swanevelt, die hem daar de kost zoolang heeft gegeven, en nu in de stadt aangekomen.

Geertje Alef wonende in de Menniton-vergadering te Huizinge nam de vlugt op het bedstede, bij haar hebbende haar 3 kinderen, zij opstaande op de trede van haar bedstede houdende zich vast aan de swing met de ene arm met de andere arm het ene kind houdende van omtrent een jaar oud, 2 van haar ander kinder staande of zittende op de tafel bij het bedde; in dit postuur en toestand heeft zij haar van Zaturdag tot Zondag gehouden wannerij is geborgen; zijnde onderusschen het eene kind haar uit den arm gevallen en verdronken, en een van de twee op tafel is ook verkleumt, nadat zij alvorens over eten geklaagd had gekammerd en eindelijk hadde gezeid: „memme ik word slaperig”, en heeft alzoo den geest gegeven.

Aatke op Bellingewedstermeeden niet konde slapen door het gedruis der wind, stond op om het morgenwerk te verrichten, doch geen licht konde ophouden gaat weder naar bed; een van haar kinderen zeide:

„men, het bollerl zoo in onze schoorsteen, zal het zolte water ook inkomen”, waarop zij weder van 't bed afstapte; aanstonds vlogen de vonken in de schoorsteen omhoog wegens het overstroomen van 't water; daarop graat zij weder op 't bedde en scheurde het middelschot voorts weg zeggende toen tegen haar drie kinderen „hier moeten wij alle sterven”, houdt malkanderen ter dege vast en het duurde oock niet lang of de wandmuur brak door 't geweld der baren, dat zij genoodzaakt was om op 't dak te klimmen; en van 't dak op de zolder, daar ongedorschen haver op lag, scheurde zij daar een gat in met hope van een plank los te krijgen; maar 't was buiten haar magt, zoo dat haar drie kinderen daar gebleven zijn en naderhand in 't graf bij malkanderen te Bellingeweer begraven, doch zij geborgen niets aan hebbende als een hemt en borstrok en onderrok, en heeft daar zoo gezeten tot Zondag dicht aan den middag.

Ofschoon het water niet als ten vorigen jare in Noordholland behoeft te worden uitgemalen, zelfs spoedig weder wegvoelde, bleef toch de zoo deerlijk geteisterde landstreek als open voor de zee, want het duurde heel wat, tot een voorloopig herstel zover was gevorderd dat het eenige beveiliging bood tegen de iets hooger dan gewoon oplopende vloeden. Doch volgden wij nu meer het grote werk, dat de ontredderde toestand met zich medebracht. Nadat de commies-deskundige over zijn uitgebred onderzoek aan de Staten had gerapporteerd, werd hem daadelijk opgedragen plannen te ontwerpen zoo-

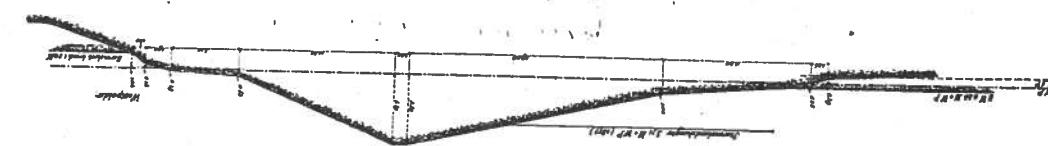
wel voor dijkverbetering als -herstel. Want ook het eerste was volgens Seeratt dringend noodig, gelijk blijkt uit een door hem ingediend rapport van December 1716. Naar zijne bevinding verkeerden de zeedijken hier in zeer onvoldoenden toestand en waren deze in Friesland merkelijk beter. Daar had de Spaansche goeverneur Caspar de Robles na den Allerheiligenvoed van 1570 met kracht ingegrepen, niet alleen om de dijken te verzwaren, maar ook een doelmatiger onderhoudsplicht in te voeren. Of misschien die landvoogd zich hier toen niet in die mate kon doen gelden, dit is zeker dat hier niet die verbeteringen waren gekomen. Zelfs nog na den watervloed van 1686 had men weinig meer gedaan dan alles tot den vorigen toestand terug te brengen.

Reeds den 18 Februari 1718 was de ijverige ambtenaar zoover, dat hij zijne eerste plannen betreffende een volledig herstel en versterking der zeeweringen kon inleveren. In het algemeen moesten daarbij de dijken van een tot twee, bij uitzondering drie, voeten worden verhoogd met aanmerkelijk groter dossering en breder kruin, waardoor het dijklichaam meer dan verdubbelde¹.

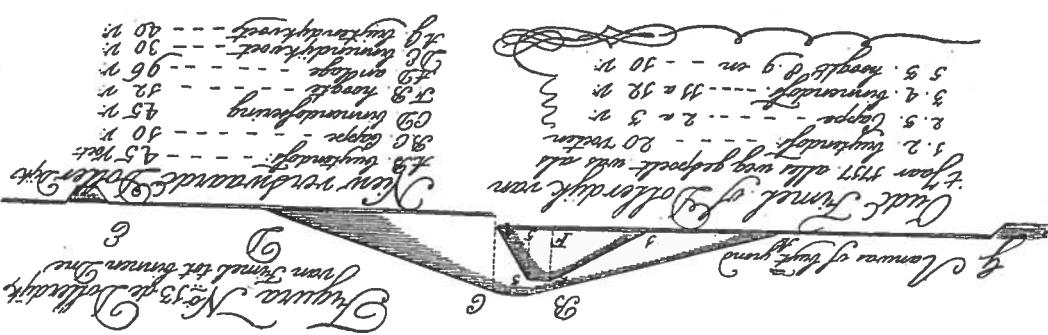
De Staten keurden meest alles goed wat werd voorgesteld, en gaven aan Seeratt uitgebreide vol-

¹ Op bijgaande kaartjes zijn enkele profiels overgenomen, welke door Seeratt bij zijn reeds aangehouden rapport werden ingeleverd, waarop duidelijk het verschil tusschen de oude en nieuw aangelegde of verbeterde dijken wordt aangetoond. Ter vergelijking met bedijkingen van onzen tijd is op dezelfde schaal een profiel gegeven van den zeedijk van den Westpolder, gemeenten Uitrum en Kloosterburen, gelegd in 1875.

H.W. te Delfzijl, 042 M. + W.P. = 1.04 M. + N.A.P. }
L.W. " 232 " 1. " = 1.70 " " } Gemiddelde gedurende de jaren 1884-1895.
Stormvloedshoogte van 30/31 januari 1877, te Delfzijl, 3.63 M. + W.P. = 4.25 M. + N.A.P.

Zeedijk van den Westpolder (ten westen en nabij de Eendenehoek).

macht voor de uitvoering. Maar hunne macht reikte in dezen niet ver genoeg. Met de dijkgedeelten en panden bij de provincie in onderhoud schoot het werk weldra behoorlijk op, doch zoover dit aan andere corporatiën en pandplichtigen ten laste kwam, vorderde dit weinig. Ieder meende te veel te moeten doen en trachte zich er zoo gemakkelijk mogelijk af te maken, liefst nog het verplichte werk op een ander te schuiven; alles met het natuurlijk gevolg, dat de beste tijd voor bedijking verstreek. Als bij vroegere gelegenheden in tijd van nood waren ook de hulpkerspelen voor arbeid opgeroepen, alsmede 500 soldaten aan het werk gesteld; evenwel niet nog minder succes. Seeratt verklaart in zijn eerste rapport: "Van de ontboden hulpkerspelen zijn weinig gecompareerd; en als zij kwamen om te arbeiden, gingen vele slapen of kaatsen, zoodat met die boerenbuffels niets was aan te vangen. De soldaten krijgen vijf stuivers boven hun soldij, doch verdienen geen twee."

Eindelijk, toen het reeds ver in den zomer was gekomen, kreeg hij de dijkscomiteerden er toe om de bedijking bij kleine gedeelten aan ingezeten en ploegen werkvolk uit te besteden.

"Van toen af ging het beter." Over de uitbesteedde werkent", zegt Seeratt, "was ik meester en kon 1000 van die menschen beter regeren, dan tien van die boerenvleugels."

Inmiddels was het reeds September geworden. Het werk vorderde nu echter door overvloed van werkvolk met grote kracht. Omstreeks 4000 man waren nu geregeld aan den arbeid. Ondanks een storm en

vloed op 13 October, die aan den onvoltooiden dijk aannemelijke schade en op enkele plaatsen kleine doorbraken veroorzaakte, waren den 14 November van Zoutkamp tot Dijkum, welk gedeelte meer onder Seeratt's persoonlijke leiding had gestaan, al de dijks-panden op het gestelde profiel afgewerkt.

Doch niet overal was men zoover. Ten noorden van Fivelingo en aan den Dollart, waar de uitvoering aan anderen had moeten worden toevertrouwd, was het nog zeer ten achteren. De hoge vloed van 1 January 1719, die naar wordt opgegeven slechts een voet lager liep dan de Kerstvloed, had daarenboven aan sommige gedeelten bijna al de aangebrachte grond doen wegspoelen. De droge zomer van 1719 gaf echter goede gelegenheid het grote werk der bedijking te voltooien. Onwil en oneenheid, waarvan in het journaal typische staaltjes worden aangehaald, brachten echter teweeg, dat zelfs op het einde van dit jaar nog niet alle dijkspanden gereed kwamen. Seeratt had voortdurend aangedrongen het geheele dijkwezen tot een provinciale zaak te maken, maar niettegenstaande de bittere ervaring, thans weder met het oude systeem opgedaan, heeft hem dit niet mogen gelukken. Het gezamenlijk provinciaal bestuur van Stad en Ommelanden, uitendien reeds verdeeld en zeker even conservatief als andere collegiën, meende daar toe geen recht te hebben. De tijd voor hervormingen was nog niet gekomen; de machthebbers, trotsch op bijzondere rechten en privilegiën, wilden van een centraal gezag niet weten; en zoo bleef weder alles gelijk te voren, hoe gebrekkig en onbillijk het mocht zijn.

Om enkele voorbeelden te noemen. De ingezetenen van Ulrum bleven belast met het dijksonderhoud van af het dorp Vierhuizen tot aan de grens van Hornhuizen, dan volgden met ongeveer gelijke lengte de karspellieden van Leens, daarop met een korter eind die van Wehe en zoo vervolgens. Eenrum pretendeerde echter van ouds vrij te zijn van dijksonderhoud. Eenrum grensde wel is waar niet aan den zeedijk, maar de drie karspelen, zoo pas genoemd, deden dit evenmin. En 't gevraar van overstroming bij stormvloed was voor dit vlaatgelegen dorp niet minder groot, gelijk bij den Kersvloed was gebleken. Ondanks dit alles bleef Eenrum ook nu nog zijn vrijdom behouden.

Niettemin, Seerratt's kolossale werkzaamheid was met schitterenden uitslag bekroond. Met welke bezwaren en tegenwerking de onvermoeide man hierbij had te kampen, getuigt zijn journaal.
En dit niet alleen. Wat al inspanning en ontbering had hij moeten doorstaan, direct levensgevaar soms niet uitgesloten.

Eens, zoo verhaalt hij, op een onderzoekingstocht van 13 Januari 1718, waren hij en zijn assistent Albert Assies, een timmerman, tot Vierhuizen gekomen, waar achter den dijk beiden flauw waren gevallen, de timmerman geheel als dood. Door een teug brandewijn kwamen beide echter weer zooveel bij krachten, dat ze verder konden komen. Den assistent veroorzaakte die tocht een zware ziekte, het ijzeren gestel van den chef kwam dit evenwel zonder ongemakken te boven. Zijn moed schijnt aan die lichamelijke sterkte geëvenredigd te zijn geweest, zoals aan den dag kwam bij een tumult onder de dijkwerkers.

Persoonlijk sloeg hij daarbij een dezer, die hem te lijve wilde, met een puthaak aan den grond.
Zonder twijfel behoort Thomas Seerratt door zijn werk tot de meest verdienstelijke mannen van ons gewest; doet hij geensins onder voor zoo vele, die men in onze provinciale hoofdstad met den naam eener straat heeft gehuldigd. Wat 't laatste betreft, hopen we, dat, wat niet is, nog zal komen.

G. ZIJLMA.
Leens.

THOMAS VAN SEERATT
ZIJN LEVENSLOOP EN ZIJN BETEKENIS VOOR
DE PROVINCIE GRONINGEN.

Al vaak heeft men zich afgevraagd wat Thomas van Seeratt toch voor landsman zou zijn, want dat hij niet uit deze lage landen afkomstig was, daaromtrent bestond weinig twijfel. Over zijn leven is, met uitzondering van de jaren dat hij als commissaris provincial van Stad en Lande is opgetreden, ook verder weinig bekend. Er is daartom alle reden eens wat nadere aandacht aan deze bijzondere figuur te schenken.

Wanneer Thomas van Seeratt is geboren, werd helaas niet gevonden. Bij zijn ondertrouw te Amsterdam op 22 november 1708 heet hij evenwel 32 jaar oud en dus moet hij omstreeks 1676 het levenslicht hebben aangeschouwd. Waar dit is geschied, valt evenmin met zekerheid te zeggen, vermoedelijk echter in of nabij Hakarp, een dorpje dat ten oosten van Jönköping in de Zweedse provincie Småland is gelegen. Daar zijn tenminste volgens een doopboek, dat eerst in 1680 begint, in 1682 zijn zuster Gertrud Elisabeth en in 1685 zijn broer Reinhold gedoopt.¹⁾

Thomas' afkomst bleek een verrassing in te houden. Niet Van Seeratt toch hadde de naam zijner familie, maar Von Rappolt. Zijn vader was Hans Baltzar von Rappolt, een zoon van de Silezische edelman Thomas von Rappolt en diens vrouw Elisabeth von der Neidecken. Ook Thomas' moeder was van adellijken huize. Zij heette Christina von Liewen en was een dochter van de Estlandse militair Reinhold Liwe (Liewen) en zijn vrouw Hedvig von Wartensleben.²⁾

¹⁾ De bijzonderheden betreffende Thomas van Seeratt's familie dank ik aan de vriendelijke medewerking van het Stadsarchief van Stockholm, het Krijgsarchief aldaar en het Landsarchief te Väststena. Een aantal andere, in dit artikel verwerkte gegevens werden mij voorts verstrekt door het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage en het Gemeentearchief van Amsterdam.

²⁾ Zie Gustaf Elgenvierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor IV, bl. 636 en VI, bl. 172.

Hans Baltzar von Rappholt is één der vele Duitsers geweest, die in de 17e eeuw carrière hebben pogen te maken door in Zweedse krijgsdienst te treden. Na doorlooping van enige lagere rangen werd hij in 1660 bevorderd tot kapitein bij de artillerie. In 1670 treffen we hem aan als commandant van het kasteel en de stad Arensburg op Osel. Aangezien dit eiland dichtbij Estland gelegen is, zal hij wellicht in deze tijd zijn vrouw hebben leren kennen. Sedert 1675 bekleedde Von Rappholt tenslotte de rang van luitenant kolonel.

Gelijk vele van zijn standgenoten schijnt Thomas' vader niet afkerig te zijn geweest van processen. Dit blijkt o.m. uit de "domböcker" van het gericht van Tyeta, die in de jaren 1675—1690 tal van geschillen bevatten, merendeels over land eigendommen, waarbij hij betrokken was. In het district Tyeta is ook het hiervoor genoemde Hakarp gelegen en het moet daarom in dit platsje of zijn omgeving zijn geweest, dat het gezin Von Rappholt lange tijd heeft gewoond. Hier zal dan ook samen met zijn broer en zusters³⁾ de jonge Thomas vermoedelijk zijn opgegroeid.

Afgezien van deze weinige bijzonderheden valt er over de eerste helft van Thomas' leven ongeveer niets te berichten. Alleen weten we door een mededeling van hemzelf uit later tijd⁴⁾, dat hij al vrij jong naar zeer moet zijn gegaan. Pas van 1707 af bezitten we meer vaste gegevens over hem. Op 25 maart van dat jaar stelde de Kamer Amsterdam van de 2e West-Indische Compagnie hem namelijk aan tot schipper op het jacht Elmına en de eerstvolgende tien jaren komen we zijn naam — deze luidt dan al Thomas van Seeratt⁵⁾ — diverse malen, zij het soms met grote tussenpozen, tegen in de

notulen van dit college.⁶⁾ Jammer genoeg is van de verschillende door hem aan de W.I.C. gerichte brieven slechts een enkele bewaard gebleven. Evenwel, de notulen delen uit deze brieven nog zoveel mee, dat we hem op zijn reizen enigszins kunnen volgen.

Het jacht Elmına, dat op 19 mei 1707 samen met andere schepen uit Texel zee koos, bevond zich in september op zijn bestemming, de kust van Guinea. Hier schijnt Van Seeratt geruime tijd te zijn gebleven, want eerst op 24 april van het volgende jaar aanvaardde hij de thuisreis, deze keer als schipper van de Eva Maria. Dit scheepje, dat een lading was, palmolie, olifantsstanden, crevel⁷⁾) en goud vervoerde, bereikte, na met veel tegenwind te kampen te hebben gehad, op 5 juli 1708 Vlaalmuiden (Falmouth) aan de kust van Cornwall. In gezelschap van enkele oorlogsschepen en andere koopvaarders begaf het zich vervolgens via Pijnmaiden (Plymouth) en Duins naar "de rivier van Londen". Daar moest Van Seeratt een konvooi uit Texel afschaffen, dat hem verder thuiswaarts zou geleiden. Wanneer de reis werd beëindigd blijkt niet, maar op 2 oktober verschenen Van Seeratt en zijn operschutterman voor de heren bewindhebbers te Amsterdam ten einde vrijstelling van vracht te vragen voor de limoensap, die zij voor zichzelf uit Guinea hadden meegenomen.

Op 30 oktober kwam Van Seeratt wederom bij zijn principalen, thans met het verzoek om de hem wegens zijn reis verschuldigde manongeld te mogen ontvangen. Anders dan het eerste verzoek werd dit niet terstond ingewilligd, maar voor verdere afdoening in handen van de commissaris tot de equipage gesteld. Waarschijnlijk zal Van Seeratt niet lang op zijn geld hebben behoeven te wachten; we horen er tenminste niets meer van, terwijl hij verder op 20 november

³⁾ Behalve de reeds genoemde kinderen had H. B. von Rappholt nog een dochter Anna Hedvig — zij wordt als getuige vermeld bij een doop in Hakarp in 1697 — en een dochter Barbro.
⁴⁾ Zie de opdracht voorkomende in de exemplaren van het hier na te noemen Journaal van Van Seeratt van 1730.
⁵⁾ Ook geschreven Van Serat, Zerat enz., bovendien vaak zonder Van.

⁶⁾ Alq. Rijksarchief — Archieven van de West-Indische Compagnie, inv.nr. 364 e.v.
⁷⁾ Wellicht een fonetische weergave van het Engelse gravel, met de betekenis van goudhoudend zand. Vriendelijke mededeling van de heer K. Ratelband te Bussum.

opnieuw werd aangesteld tot schipper op de Eva Maria. Op 27 november verscheen hij daarop nogmaals voor de bewindhebbers, dit keer ter verkrijging van een commissie van retorsie om zich hiervan te kunnen bedienen in geval van een ontmoeting met vijandelijke schepen.

Inmiddels had Thomas van Seeratt zich op 22 november te Amsterdam in ondertrouw begeven met de 19-jarige Anna Schottaway, welke verblintenis reeds op 2 december daaropvolgende in de Oude Kerk werd bevestigd. Volgens de akte van ondertrouw was de bruid de dochter van de Amsterdamse koopman Jan Schottaway en woonde zij aan de O.Z. Armsteeg, terwijl van de bruidegom wordt meegedeeld, dat hij afkomstig was van Stockholm⁸, op de Zeedijk woonde en geen ouders meer bezat. Laatstgenoemde needeling wordt evenwel gelogenstraft door het testament dat de jonge echelieden spoedig daarna, op 17 januari 1709, voor de Amsterdamse notaris Jacob de Winter opmaakten. Als erfgerichtigen werden daarbij namelijk aangewezen haar vader John Schottaway te Amsterdam en zijn moeder Christina Liven weduwe van Hans Baltus Seeratt van Rappolt te Jönköping.

Afgzien van de vraag of de achternaam van Thomas' vader inderdaad voluit Seerat(t) von Rappolt heeft gevuld, is het vreemd, dat terwijl in de Zweedse bronnen Hans Baltzar steeds alleen met de achternaam Von Rappolt voorkomt, zijn zoon later enkel die van Van Seeratt gebruikte. Is er wellicht in Thomas' jonge jaren iets voorgevallen, dat hem nooit Zweden te verlaten en zijn naam te veranderen? Pas op 21 april 1709 beyond Van Seeratt zich weer aan boord van de Eva Maria te Texel en op 14 mei zeilde hij vervolgens uit samen met de Groenlandse vloot, een tiental Oost- en West-Indiëvaarders en twee konvoischepen. Aan-

gezien het seizoen daarvoor gunstig was, had hij toestemming gekregen met de Oost-Indische schepen achter om Engeland heen te varen. Bij zich had hij verder een brief van de hertogin Charlotta Sophia van Lijfland tot Koerland, abdis van het keizerlijke stift Hertford, die hij na aankomst te Elmina aan de kunst te Guinea aan zekere mevrouw van Commandot Company moest bestellen.

Over Van Seeratt's verblijf in Afrika delen de notulen weer niets mee, terwijl we ditmaal ook bijna niets over de terugreis en de meegebrachte lading te weten komen. Op 11 augustus 1710 berichtte hij echter aan de bewindhebbers te Amsterdam dat hij behouden te Texel was aangekomen en reeds des anderen daags stond hij in eigen persoon voor hen, waarbij hij het door hem bijgehouden scheepsjournaal overleverde. Nog dezelfde dag vond daarop de af danking van schipper en scheepsvolk plaats.

Ondanks zijn behouden thuiskeer waren de heren te Amsterdam slecht over Van Seeratt te spreken, die zij ervan beschuldigden van zijn instructie en artikelbrief te zijn afgeweken. Immers „om zijn lorrendraijerijen"⁹) te plegen was hij voor de wal van het konvooi, waarmee hij uit Engeland was gekomen, afgestoken en een dag vroeger in Texel gearriveerd. Door zo te handelen had hij, meenden zij, schip en lading in gevaar gebracht, met het gevolg dat de assuradeurs aanspraak konden maken op de premie.

De boosheid van zijn meesters had voor Van Seeratt minder aangename gevolgen. Zijn limoensap werd hem voorhands niet uitgereikt en — wat erger was — op 25 november besloten de heren alle gages en andere gelden, die hij nog te goed had, als verbeurd ten behoeve van de Compagnie in te houden. Van dit besluit gaven ze tevens kennis aan de bewindhebbers ter Kamer van Zeeland.

De andere Kamers blijken de zaak evenwel minder ernstig te hebben gevonden, want in een verenigde vergadering van

⁸⁾ Behalve een proces van zijn vader tegen zekere doctor Christian Herenus werd te Stockholm niets over hem of zijn familie gevonden.

⁹⁾ smokkelarij, sluikhandel.

de bewindhebbers, het College van X, werd beslist dat aan schipper Thomas van Seeratt alle gage, maand- en buitgeld, waarop hij aanspraak maakte, zouden worden voldaan. Toch duurde het nog tot 22 september 1712, eer de Amsterdamse Kamer bereid bleek tot betaling van de achterstallige gage over te gaan. Ook in een andere kwestie befoonden de Amsterdamse heren zich jegens hem weinig goedgunstig. Op 4 september 1710 had Van Seeratt namelijk verzocht 1200 gl. te mogen ontvangen uit de gage van Ds. Johannes van der Ster te Elmina, waartoe hij een van deze predikant verkregen volmacht had overgelegd, maar twee jaar later was aan dit verzoek nog steeds geen gevolg gegeven.

Niettegenstaande dit alles heeft Van Seeratt in 1713 opnieuw een reis in dienst van de Amsterdamse Kamer gemaakt. Dit keer was hij erg onfortuinlijk, want met zijn schip de "Africaneuse Galeij" leed hij schipbreuk op de Moorse kust. Al op 3 november van dat jaar verscheen hij weer voor de bewindhebbers ter overhandiging der bescheden, die tot zijn verdediging moesten dienen.

Over Van Seeratt's doen en laten in het volgende jaar is niets bekend, maar in 1715/1716 heeft hij nogmaals een reis — het zou zijn laatste zijn — voor de W.I.C. gemaakt. Dit keer kreeg hij het commando over "De Nieuwe Post", een slavenhaler, die door de Kamer Stad en Lande was uitgerust. De bewindhebbers van deze Kamer hadden bij de inhuring ervan de medeverwerking ingeroepen van hun Amsterdamse collega's, waardoor men een aantal bijzonderheden over het schip aantreft in de notulen van de Amsterdamse Kamer van 21 december 1714:¹⁰⁾ "De Nieuwe Post" was een hekboot-schip, één jaar oud en 118½ voet lang. Het zou varen naar Elmina, Angola en Curacau. Aangezien zich op de kust van Guineea een grote hoeveelheid onverkochte goederen bevond,

zou het uit het vaderland slechts weinig koopwaren meenemen.

Op 28 april 1715 is Van Seeratt met zijn schip in zee gelopen. Tijdens deze reis — men zie de notulen van de Kamer Amsterdam van 9 februari 1717 — veroverde hij het lorrendraaierschip "Vlissinghs Velyaren" en kreeg hij daarna moeilijkheden met een aantal leden van zijn bemanning. Overigens schijnt deze reis goed te zijn verlopen. Op 1 juni 1716 kon hij althans berichten behouden met zijn schip te Texel te zijn aangekomen.

Op Van Seeratt door deze laatste reis dan wel al eerder goede connecties in Stad en Lande had aangeknoopt, valt moeilijk uit te maken. Toen evenwel de commies provinciaal aldaar, Fecko Veldtman, op 1 oktober 1716 ontslag vroeg uit zijn ambt, was het de oud-schipper van "De Nieuwe Post" die tot zijn opvolger werd benoemd. Aangezien deze een vreemdeling was, moesten de heren van de Ommelanden, die hem voor deze post hebben voorgedragen, wel zeer overtuigd zijn geweest van zijn kwaliteiten.

Over het ambt van commies provinciaal behoeft hier niet veel te worden gezegd; dit is vroeger al uitvoerig door mij behandeld.¹¹⁾ Meegedeeld zij daarom alleen, dat de werkzaamheden van deze functionaris merendeels op het terrein van de waterstaat waren gelegen.

Thomas van Seeratt heeft zijn nieuwe ambt nog geen vijf jaar bekleed. Niettemin dankt hij zijn bekendheid toch voor namelijk aan hetgeen hij in deze periode heeft totstandgebracht. Maar dat was dan ook niet gering. Immers hij heeft weten te bereiken dat de verwaarloosde en veel te lage en te stille dijken van ons gewest, die bovendien door de rampspoedige stormvloed op Kerstmis 1717 voor een groot gedeelte werden vernield en weggeslagen, in 1721 bijna geheel door veel zwaardere en betere waren vervangen. Tevens zijn toen de buitenlanden in het noorden der provincie, die men

¹⁰⁾ De archivalia van de Kamer Stad en Lande konden hierover niet worden geraadpleegd, aangezien van deze nagenoeg niets bewaard is gebleven.

¹¹⁾ Zie G.V. 1951, bl. 105 e.v.

al een eeuw eerder had willen indijken, maar die tot dusver alleen door een kadijk werden beschermd, door een volledige dijk omgeven.

Welk een waardevol man men in de nieuwe commies provinciaal bezat, was de Provinciale regering al aanstonds gebleken bij genoemde Kerstvloed.¹²⁾ Want zonder zijn organisatietalent, vindingrijkheid en doorzettingsvermogen zouden de gevolgen van de door deze overstroming veroorzaakte ramp veel en veel ernstiger zijn geweest. Geen wonder dat de Gedeputeerde Staten en in het bijzonder ook de '24. gecommitteerden tot de dijken cum plena hem in de volgende jaren krachtig hebben gesteund bij de verwezenlijking van zijn plannen tot herstel en verbetering van het dijkwezen. En deze steun had hij wel nodig, want van de zijde van de particuliere dijkplichtigen — van slechts een gedeelte van de dijken berustte het onderhoud bij de Provincie — ondervond hij vaak meer tegen- dan medewerking.

Van Seeratt heeft ervoor gezorgd dat zijn prestaties als commies provinciaal niet in vergetelheid zouden geraken en wel door de belangrijkste met zijn ambt samenhangende gebeurtenissen en verrichtingen vast te leggen in zijn bekend geworden Journaal. Van dit geschrift zijn een aantal exemplaren tot ons gekomen, alle van de hand van de landmeter Henricus Teisinga en voorzien van een leren band.¹³⁾ Blijkens de opdrachten voorin heeft Van Seeratt ze resp. aangeboden aan de stadhouder met de Gedeputeerde staten, de Staten der Ommelanden, Evert Joost Lewe van Aduard en Egbert Rangers van Farmsum, dus aan twee hoge bestuurscolleges¹⁴⁾ en twee voorstaande personen in de Ommelanden.

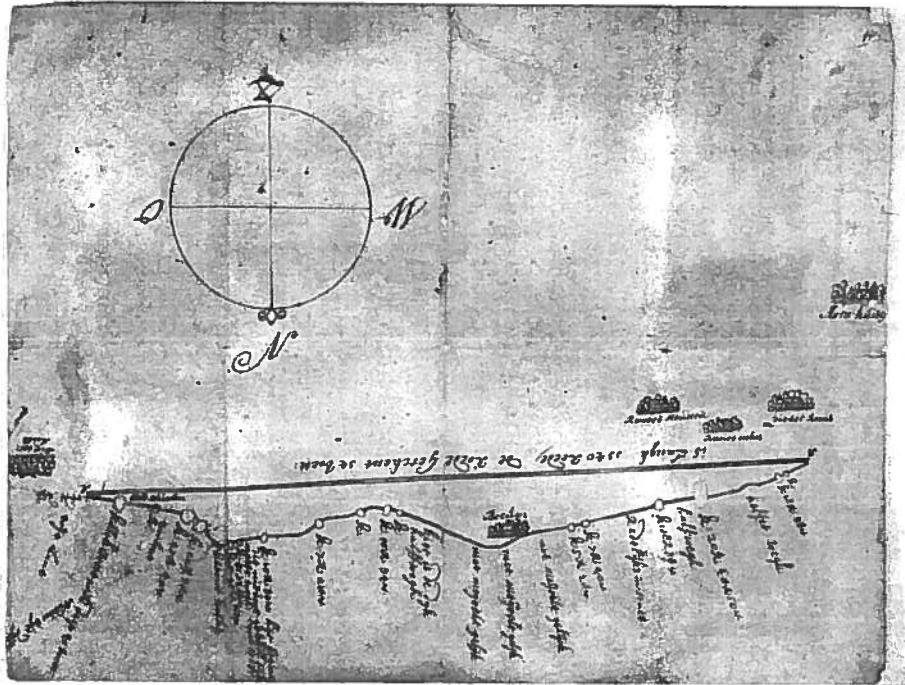
¹²⁾ Zie G. Zijlma, De Kerkvloed van 1717, in de G.v. 1918, bl. 1—21.
¹³⁾ Op de rug der exemplaren staat, zij het dat soms letters ontbreken: Journael en dijkcas.
¹⁴⁾ Ofschoon het aannemelijk lijkt dat Van Seeratt ook een exemplaar heeft aangeboden aan Burgemeesteren en Raad van Groeningen, is het bestaan van een dergelijk exemplaar niet bekend.

landen, die hem bij de uitvoering van zijn taak veel steun hadden verleend.¹⁵⁾ Ofschoon deze exemplaren als jaartal van ontsaan 1730 en 1731 opgeven, zal Van Seeratt de voorlaatste aantekeningen voor het Journaal — ook de titel duidt daar op — al gemaakt hebben in de tijd dat hij als commies provinciaal werkzaam was. In 1730 zal hij vervolgens zijn aantekeningen met de talrijke officiële stukken die in het geschrift worden weergegeven, gelijk de memories en rapporten van hemzelf en de gecommitteerden tot de dijken cum plena, de resoluties van de Staten en de Gedeputeerde Staten, de bestekken en conditien van aanbesteding van dijken enz., tot een geheel hebben omgewerkt.

Het zou te ver voeren de inhoud van dit belangwekkende geschrift hier in bijzonderheden mee te delen; dat heeft trouwens J. Zijlma al eens gedaan.¹⁶⁾ Wel wil ik er een tweetal korte gedeelten uit weergeven ten einde een indruk te geven van Van Seeratt's toenmalige activiteiten en zijn stoere persoonlijkheid. Eerst dan een relaas van een voorval dat zich op 27 augustus 1718's morgens in de vroege heeft afgespeeld bij de uitbesteding van een aantal panden dijk. Deze uitbesteding zou op voorstel van Van Seeratt aan de arbeiders zelf geschieden, aangezien bij een twee dagen eerder op het Provinciehuis gehouden uitbesteding de laagste aannemer nog 150 gl. per roede had gevraagd.

„De heeren gecommitteerden neffens mij stonden op de

¹⁵⁾ Daar Lewe en Rengers beide bewindhebbers der W.I.C. zijn geweest, had Van Seeratt zijn benoeming tot commies provinciaal wellicht aan hen te danken. — Genoemde exemplaren van het Journaal berusten resp. in het Rijksarchief (Statenarchieven, inv.nr. 818 en Ommelanden archieven, inv.nr. 1087), in de Prov. Bibliotheek van Friesland (Hs. 306) en in het Gem.archief van Groningen (Reg. Feith, hs. in fol. 171²).
¹⁶⁾ In een artikel Thomas Seeratt geschetst in *zijn verhonding tot het provinciaal dijkwezen*, dat eerst in de *Prov. Gron. Courant* is gepubliceerd en later als een afzonderlijke overdruk is verschenen. Zie tevens G. Zijlma a.v.

ringt.¹⁷⁾ Soo stelde Ick in de roede¹⁸⁾ nieuwe dijck op 70 gld., waarop een gerafineerd schurk ('veilligt van de aennemers opgemaakt') mij tegemoet voer: "Wilt gij ons vleesch ende bloot verteren?" Ick desen quant aensiende, bemerkte wel dat hij geen arbeider was, want hadde een zeijdoeks broek en rock aen en sijn spraek was een Amsterdamsche tong. Soo gaff ick hem sulck antwoord als behoorde. Doch hij, niet tevreden met bestrafing van woorden, hadde de stoutheid om te seggen dat niemand zoude aennemen voor sulck een geringe prijs, waarop ik een stock, daar haeken op sit (als alle de dijckwerkers draegen) van een arbeider nam ende deseen grootspreeker zo wel tuszen hoofd en schooulder raakte, dat hij te gronde viel, waaron de andere, als zijnde een groot getal en in de 2000 personen, riepen: "Af, af" en "Niemand aennemen", met alle haere haekten omhoog. De heeren gecommiteerdeenden hadde een wagt van vier ruiters met een quartiermeester bij haar. Ick niet gewent dat Jan Haegel, die haar broot moeste winnen met arbeiden, zooveel ombrage souden doen, ordonneerde de eene ruiter sijn houw-degen uit te trekken, want de andere ruiters waerden noch niet bij ons. Zoo haest dat peupel de blancke hauwer zaegen alsmede dat de andere vier man te paerde aenkwamen, liepen zij malkanderen onder de voet ende retireerden, ende dien woorddrager is meede ontkommen ende nooit sedert te voorschijn geweest."

"Doen alle de Oldenborgers ende Veelingers¹⁹⁾ waren geraffineerd, bleven onse inlanders en de Vriesen bij ons. Ick haer affragende off zij aannemen wilden, waarop zij ja antwoorden. Doen wierde de quartiermeester neffens zyne vier ruiters gelast om de Oldenborgers en Veelingers alf te houden om haar geen aenbesteedinge te gunnen. Wanneer aenstonts uitbesteed wierde volgende panden dijck. Nommer

17) Zie de hierbij gereproduceerde kaart van B. Heijne.
18) Een Groninger roede was circa 4 m lang.
19) Westfalers.

1. 2. 3. 4. . . Sijnde saemen 632 rooden nieuwe dijck voor
32240 gld. Hier mochte niet één Oldenborger, Oostvries of
Veeling aennemen, maar alleen onse ingesetenen en Vriesen,
soodat die belhamers moesten bidden en smeeken om arbeit
te hebben voor weinig geldts van onse eigene aennemers. Dit
hebbe hier gesteldt om daarmede te tonnen dat men nooit
sulck geschoer moet ontsien, maar op heesterdaat straffen,
waardoor een vreesie in het Jan Hagel komt."²⁰⁾

De laatste steiregel zal Van Seeratt zich vermoedeljk al
eigen hebben gemaakt, toen hij nog als schipper de wijde zeën
bevoer. Trouwens zijn gehiele wezen zal sterk de invloed
hebben ondergaan van zijn vroegere beroep. Was hij daardoor
tegenover zijn medemensen niet altijd gemakkelijk, ook zich-
zelf placht hij allerminst te sparen. Men leze slechts het vol-
gende gedeelte uit zijn Journaal.

"Den 13de October [1718] was een swaere storm uit den
noordwesten met eenne hoogvloet, waardoor de nieuwe ge-
maakte dijcken veel leeden ende de panden, soo door de
militie moeste genaakt werden, braekken alle door, het welke
grote schade deed aan karren, planken ende stroe, welche
wegdrevien tot Westernieland, Eendrum, Mensingeweer en
nae Wehe. Ick hadde de geheele dag overal ordre gestelt om
soo veel moogeljick was de dijcken te behouden, alsmede
de geheele nagt te paerde om het volck met plancken ende
stroe verhogingen te doen, waarmede vele panden dijck be-
hielden. Het was pick doncker, hebbe tot twee maalen door
de stercke instromende waeteren met mijn paerd onder [de]
voet gelegen, ende zoo zwemmende ende struikelende op
't vuur van Rinnie Scheltes Halsemaas huis²¹⁾ aengevâren,
waar ick met groote levensgevaar eindeljk ankwam. Doen
begoest ick wat vloemoedig te werden, mij beklaegende soo

²⁰⁾ R.A. — Statenarchieven, inv.nr. 818, bl. 67—69.

²¹⁾ Dit is Feddemahuis nabij de zeedijk ten noordoosten van
Kloosterburen.

veel geldt uitgegeven te hebben voor sulck een slaafs ambt²²), te meerder siende de bliekvuring van het canoon van Gro-ningen, daar alles in vreugde was wegens den doorluttigen Prince en heere Stadhouders²³), daar ick doornatt en heel verkleumt sogte mijn leven te bergen. Doch Godt bewaerde mij, omdat ick was voor 't Landts welvaeren in mijn beroep." "Des nagts ten drie uuren begon het weijer te bedaaren ende het waeter liep weg, soodat ten 7 ure in mijn quartier kwam in Olden Clooster om mij te versien van droege kleederen."²⁴) Geeft het Journaal van Van Seeratt ons een goede kijk op zijn karakter en zijn verrichtingen als commies provinciaal, het grote belang van dit geschrift is toch allereerst gelegen in de uitvoerige gegevens welke het verstrekt omtrent het toenmalige dijkwezen. Zo vindt men er tal van bijzonderheden in over de toestand der zeweringen bij Van Seeratt's ambts-aanvaarding in 1716, over de grote schade daaraan toege-bracht door de Kerstvloed van 1717 alsook over het herstel en de verzwaaring der dijken in de volgende jaren. Hierbij tevens de dossieringen van de kap en de aanleg en terwijl een en ander wordt verduidelijkt door een aantal achter de tekst geplaatste profieltekeningen. Aan het einde van zijn geschrift geeft Van Seeratt verder nog een uitvoerig over-zicht van de verschillende gedeelten der zeeveringens, waarbij hij mededeelt waar zij zich uitstrekken en hoe lang zij zijn, ten valen, en tenslotte hoeveel zij jaarlijks aan onderhoud zullen vergen. Dit overzicht komt echter grotendeels overeen met een rapport betreffende de dijken, post- en paalwerken in

Stad en Lande, dat Thomas van Seeratt al op 20 december 1721 had opgesteld.²⁵⁾

Ten einde vast te stellen welke landen dijkplichtig waren, heeft Van Seeratt zich erg veel moeite gegeven alle dijkrollen en dijkregisters bijeen te brengen. Toch is hij hierin niet ge-heel geslaagd en wel door de tegenwerking van de dijk-richters, onder wie deze bescheiden berustten. Bovendien bleken verschillende der ingeleverde rollen en registers zeer onvoldoende te zijn bijgehouden. Het gevolg was, dat in vele gevallen zeer moeilijk viel uit te maken wie in de kosten van herstel der dijken behoorden bij te dragen. Om herhaling van deze moeilijkheden in de toekomst te voorkomen, heeft Van Seeratt een aantal verbeteringen met betrekking tot de regis-tratie der dijkplichtigen voorgesteld, zonder resultaat noch-tans. Ook zijn denkbeeld om het gehele dijkwezen voorgoed tot een provinciale aangelegenheid te maken, heeft geen weerklank gevonden.

Hoewel Van Seeratt's tijdgenoten voor al deze vernieu-wingen dus weinig bleken te gevoelen, hebben zij anderzijds zijn verdiensten wel op waarde weten te schatten. Zo ver-eerde het Aduarder zilvest hem in 1721 een zilveren lampet-schootel met de wapens van het zilvest en de overste schepper Lewe van Aduard. Ook zijn aanstelling tot rent-meester der Provincie vaste goederen in met van dat jaar, waarbij de nominatie nog wel van de Stad was uitgegaan, bewijst het grote vertrouwen dat men in hem stelde. Immers het ambt van rentmeester stond in veel hoger aanzien dan dat van commies provinciaal. Men vergelijkt slechts het trakte-ment, dat voor de eerste 1500 gl. per jaar bedroeg, vermeer-derd met nog 200 gl. voor boeken, papier, pennen, inkt enz., en voor de laatste maar 700 gl. Daarbij had de rentmeester twee klerken en twee dienaren onder zich.

²²⁾ Van Seeratt doelt hier op de 6800 gl., die hij als "aequiva-lent" bij de aanvaarding van zijn ambt had moeten betalen. Zie dien-aangaande uitvoeriger de G.V. 1951, bl. 112 e.v.
²³⁾ De minderjarige Willem Karel Hendrik Friso (Willem IV) was op die dag tot stadhouder van Stad en Lande verkozen.
²⁴⁾ R.A. — Statenarchieven, inv.nr. 818, bl. 78—79.

²⁵⁾ Een afschrift van dit rapport met daarachter dezelfde pro-fieltekeningen als in het Journaal vindt men in de Ommelander ar-chieven, zie inv.nr. 1086 (R.A.). Afschrift en tekeningen zijn van de hand van de landmeter H. W. Folkers.

Dat Van Seeratt van zijn traktement als commies provinciaal en de neveninkomsten van dit ambt veel heeft kunnen overleggen, lijkt niet waarschijnlijk. Althans in zijn Journaal wenst hij zijn opvolger "veel minder moetie en meerder proeft" toe. Voor hij naar Groningen kwam, moet hij echter al een aardig kapitaaltje bijeen hebben vergaard, want na eerst te zijn overleden, voor het commiesambt te hebben neergevallen aan een buitenplaats. In 1719 kocht hij namelijk "Overwater" te Hoogezaand voor 5250 gl. Deze plaats, waarover mr. Schutte in de Volksalmanak van 1959 vele bijzonderheden verhaalt, heeft Van Seeratt overigens niet lang bezeten. Al in het begin van 1724 heeft hij haar weer voor 7000 gl., dus met behoorlijke winst, van de hand gedaan aan zekere William Butler. Kopen en verkoper zullen elkaar waarschijnlijk van vroeger hebben gekend, daar Butler jarenlang in Guinea had vertoefd. Wellicht zal het daarom Van Seeratt zijn geweest die Butler, nadat deze zich grote moeilijkheden met de Compagnie op de hals had gehaald, heeft overreden zich in het rustige Hoogezand te vestigen.

Waar Van Seeratt aanvankelijk te Groningen heeft gewoond, is niet bekend. Op 26 oktober 1722²⁶⁾ kocht hij er evenwel een deftige bebuiting in overeenstemming met zijn nieuwe functie van rentmeester. Zij was gelegen in de Oude Boteringestraat, direct ten zuiden van de Broerstraat, en strekte zich naar achteren met een hofje en twee stallen uit tot de Hoogstraat, thans de Poststraat.²⁷⁾ Het pand had toebehoord aan Onno Tamminga van Alberda heer van Scheltema-Nijenstein en zijn echtgenote Josina Petronella Clant, die er 8500 gl. voor hadden bedongen. Nadat Van Seeratt het op 1 mei 1723 had aangevaard, heeft hij er verder de rest van zijn leven gewoond.

²⁶⁾ Zie noot 22 op bl. 60.

²⁷⁾ G.A. — Recht. archieven, inv.nr. III x 100 f. 65.
Thans is hier J. B. Wolters' Uitgeversmaatschappij gevestigd.

Al zal Van Seeratt bij zijn geweest het vermoedende ambt van commies provinciaal voor dat van rentmeester der Provincie vaste goederen te kunnen verwisselen, ook zijn nieuwe functie was allermind een sinecure. Het omvatte toch het beheer en de administratie van ruim 42500 grazen, jukken en deedimenti land²⁸⁾, merendeels voormalig kloosterbezit dat na de secularisatie eigendom der Provincie was geworden, en voorts de betaling uit de jaarlijkse opbrengsten van deze goederen van een groot aantal traktementen van predikanten, schoolmeesters en anderen, van vele renten wegens "genegteerde penningen" en meer dergelijke uitgaven. Op het tijdstip dat Van Seeratt het rentmeesterschap aanvaarde, werd bovendien van deze ambtenaar meer dan anders verlangd. Sedert een aantal jaren was namelijk tengevolge van de runderpest en de watervloeden de opbrengst der huren uit de vaste goederen sterk teruggelopen, waardoor de financiële toestand der Provincie erge zorgen was gaan baren.²⁹⁾ Ten einde hierin verbetering te brengen had een commissie uit de Staten op 12 juni 1720 een uitvoerig rapport opgesteld³⁰⁾, dat o.m. met betrekking tot de vaste goederen "een gebrek van genoegsame kennis van de waarde, aardt, grootte, uitstrek en situatie deser landen" constateerde, hetgeen tot gevolg had, dat de gecommitteerden tot de verhuring der Provincielanden en de rentmeester niet in staat waren de huren, waar nodig, te verhogen. In verband hiermee had dezelfde commissie reeds bij plakkaat van 26 april 1720 aan alle Provinciemeters gelast een staat hunner landen aan het Kantoor der vaste goederen over te leggen, welk plakkaat op 6 juni werd vernieuwd.

Aan het gebrek aan juiste gegevens betreffende de vaste goederen werd enigermate tegemoet gekomen door een staatsboek, dat de rentmeester Andreas Spanheim ongeveer te

²⁸⁾ R.A. — Zie Statenarchieven, inv.nr. 3161 f. 20.

²⁹⁾ Zie E. H. Roelfsena, De klooster- en proosdijgoederen in de provincie Groningen, bl. 93.

³⁰⁾ Zie res. van de Staten van 22 juni 1720.

zelfder tijds³²⁾) had gesformeerd met behulp van de rekeningen van 1632³³⁾ tot en met 1719. Dit bekende „staatboek Spanheim” behelst namelijk alle veranderingen, die zich sinds 1632 bij de Provinciale vaste goederen hadden voorgedaan, zo t.a.v. de gebruikers, de huren enz. Hoe nuttig ook bij onderzoeken naar bepaalde goederen, de in het staatboek aangegeven grootte der landen week soms belangrijk af van de werkelijke toestand in 1720, terwijl men er nog minder aan had, wanneer men de juiste ligging der landen wenste te weten. Het verifiëren en bijeenbrengen van deze gegevens nu lag op de weg van de rentmeester. Spanheim legde zijn ambt wegens zijn hoge leeftijd echter al in 1721 neer, zodat de uitvoering van deze taak aan Van Seeratt bleef voorbehouden. De nieuwe rentmeester zal zich in den beginne wel enigszins hebben moeten inwerken. Waarschijnlijk zal Van Seeratt daarom in deze periode het „Memorioboekje van 't comptoier der Provincie vaste goederen”³⁴⁾ hebben angelegd, waarin hij verschillende bijzonderheden betreffende het beheer en de administratie derer goederen bijeen heeft gebracht en voorts overzichten van de ontvangsten en uitgaven van 1721 tot en met 1728 heeft genoteerd. Op f. 17 van dit boekje vermeldt Van Seeratt de „landen soo weegens dijxcosten zijn an de Provincie giecoonden in den jaere 1720”, waarnee hij de dijkplichtige landen bedoelt, die door de Provincie zijn verworven, toen zij wegens niet-betaling van de voor het herstel der dijken aangewende kosten publiek werden verkocht. Deze landen, merendeels onder Holwierde, Uitvierda, Borgsweer en Woldendorp gelegen — dus bij de verzwaarde Hemsdijken —, zijn blijksens de daarvan bestaande kaarten³⁵⁾

32) Zie res. van de Staten van 18 juli 1720.

33) Sedert dit jaar werden de landen niet meer kloostergewijs, gelijk tevoren, maar naar hun ligging in de diverse kwartieren en karspelen in de rekeningen vermeid.

34) R.A. — Statenarchieven, inv.nr. 3161. Vgl. Statenarchieven, inv.nr. 2804, dat Van Seeratt echter pas later zal hebben aangelegd.

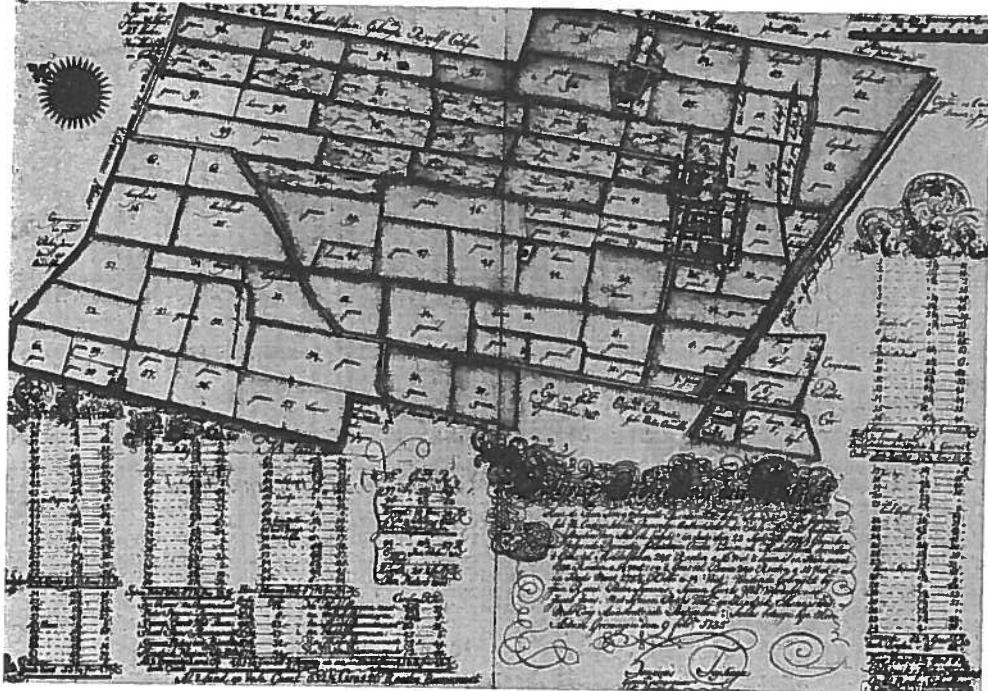
35) R.A. — Prov. atlas, blad 68—71, 73, 87, 94, 97 en 98.

vermoedelijk de eerste geweest, die Van Seeratt heeft doen opmeten en in kaart brengen. Dit werk is voornamelijk in 1722 en verder in 1723 verricht en uitgevoerd door de ingenieur H. W. Folckers, een nog zeer jong, maar kundig landmeter.

Omstreeks 1722 zal Van Seeratt ook begonnen zijn de door Spanheim in zijn staatboek verzamelde gegevens aan te vullen en te verbeteren. Hier toe heeft hij eigenhandig een drietal „notitieboeken”³⁶⁾ aangelegd, welke resp. de Provincielanden in Hunsingo, Fivelgo en het Westerkwartier betreffen, die in de rekening van 1721 voorkomen. Naast gegevens ontleend aan Spanheim bevatten zij de veranderingen, die zich later ten aanzien van de huurders en huren hebben voorgedaan alsook de verbeteringen en andere bijzonderheden, die bij meting en oculaire inspectie over de grootte en de ligging der landen aan het licht zijn gekomen. Daarbij verwijst Van Seeratt naar de verschillende kaarten, die hij naderhand heeft laten vervaardigen, een enkele maal ook naar een bestaande, oudere kaart.

Hoewel Folckers buiten de kaarten van de in 1720 gekochte landen in 1723 nog een kaart heeft gemaakt van twee Provincieplaatsen op Eelshuis onder Siddeburen, is de kartieringsarbeid van de Provincielanden eerst in 1725 goed op gang gekomen. Wellicht is hierop mede van invloed geweest een besluit van Burgemeesteren en Raad van Groningen van 1724 om alle Stadsplaatsen in het gewest in kaart te brengen.³⁷⁾ Ook de Stad heeft daarbij gebruik gemaakt van de diensten van Folckers. Het honorarium dat zij hem betaalde, is bekend. Het hing af van de grootte der gekarteerde landen en bedroeg 4 stuiver per gras, juik of deimat bij een nieuwe kaart en 1 stuiver bij het kopiëren van een bestaande. Na beëindiging van de gehele opdracht zou Folckers bovendien nog 100 daalders genieten.

36) R.A. — Statenarchieven, inv.nrs. 3162—3164.
37) Res. van 19 jan. 1724. Zie ook de res. van 2 en 15 febr. 1724.

Kaart van H. Teisinga van een zestal Provincieplaatsen en enige particuliere landen onder Bedum en Middelstum van 1735 (Prov. atlas, blad 59).

De Staten van Stad en Lande zijn ten aanzien van de kartering hunner landen veel minder doortastend opgetreden dan het Groninger stadsbestuur. Want hoewel de gecommitteerden tot de verhuring der Provincielanden al bij een rapport van 21 januari 1723 een meting en kartering der Provincielanden alsook een "driejarige visitatie" der landerijen door de rentmeester hebben voorgesteld, namen de Staten hierover pas op 12 juli 1724 een besluit en dit hield in, dat zij de aangelegenheid aan de gecommitteerden terugstuurden „om daarover nader te besoigneren". Wat dienaangaande verder is beslist, werd niet gevonden. Vermoedelijk is tenslotte bepaald, dat de rentmeester voor de kartering telkens de goedkeuring van Gedeputeerde Staten behoeft. In de „request-boeken"³⁸⁾ van dit college vindt men tenminste meermalen vermeld, dat Van Seeratt toestemming heeft gevraagd om bepaalde landen te doen opmeten en in kaart brengen, terwijl ook op verschillende kaarten wordt medegedeeld, dat zij op order van Van Seeratt zijn gemaakt, nadat deze hiertoe autorisatie van Gedeputeerde Staten had verkregen.

In 1725 schijnt Van Seeratt het „nieuw verbeeterde staatboek"³⁹⁾ te hebben aangelegd, dat betrekking heeft op de Provincielanden in de Stad, de Stadstafel, het Gorecht en de Oldambten en dat ondanks zijn afwijkende benaming soortgelijke aantekeningen behelst als de eerder genoemde notitieboeken. Het is evenwel niet compleet, want van de Oldambten noemt het slechts de Provincielanden onder Zuidbroek, Muntendam, Meeden, Hellinglee en Westerlee. Bij de talrijke landen onder laatstgenoemde twee karspelen verwijs ik Van Seeratt steeds naar de hiervan door Folckers in 1725 gemaakte dubbele kaart.⁴⁰⁾

Vermoedelijk waren de Staten over Folckers' werk geheel

³⁸⁾ R.A. — Statenarchieven, inv.nr. 433 en 434.

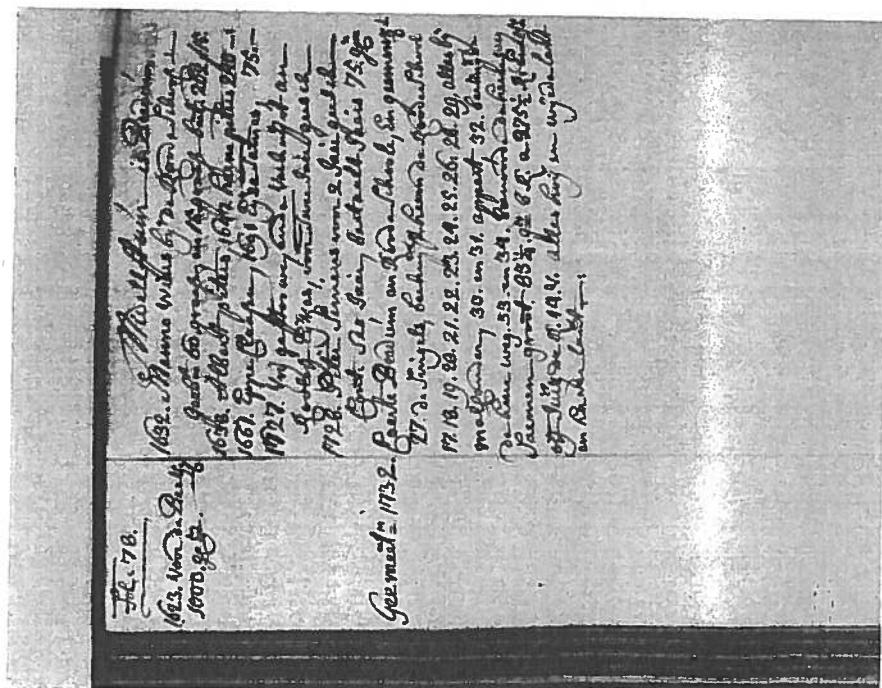
³⁹⁾ R.A. — Statenarchieven, inv.nr. 3160.

⁴⁰⁾ R.A. — Kaartenverz., cat.nrs. 398 en 399. Zie aangaande het ontstaan van deze kaarten ook Statenarchieven, inv.nr. 2804 f. 121.

tevreden, want het volgende jaar stelden zij hem aan tot provinciaal ingenieur op een tractement van 300 gld.⁴¹⁾ Deze aanstelling schijnt geen beletsel voor hem te zijn geweest zijn karteringsarbeid voor de Stad voort te zetten. Omstreeks het einde van 1729, toen zijn werk voor de Stad al gered was, moet Folckers ernstig ziek zijn geworden. Althans hij heeft daarna geen kaarten meer gemaakt en is in juli 1730 overleden.

Bij de verdere opmeting en kartering van de Provincielanden heeft Van Seeratt gebruik gemaakt van de diensten van Henricus Teijsinga. Deze, die op 6 juli 1730 na voorafgaand examen door de Groninger universiteit als ingenieur en landmeter is „aangenomen”, deed in bekwaamheid voor zijn voorganger niet onder. Tussen de kaarten van beiden bestaan echter wel duidelijk aanwijsbare verschillen. Ofschoon Folckers niet afkeert is van zekere versieringen, doen zijn kaarten veel soberder aan dan die van Teijsinga. Laatsgenoemde plegt het vlak meer te vullen en zijn handschrift met zijn talrijke krullen is ook veel zwieriger, zij het minder karakteristiek dan dat van Folckers.

In 1731 en volgende jaren heeft Van Seeratt genoemde notitieboeken en staatboek vervangen door vier nieuwe delen.⁴²⁾ Waarom hij hiertoe is overgegaan, valt niet met zekerheid te zeggen. Vermoedelijk vond hij dat in de oude delen te veel gegevens voorkwamen, die niet of niet meer klopten. Zo was hem gaandeweg gebleken, dat diverse Provincielanden onder andere karspelen behoorden te worden opgenomen dan zij oorspronkelijk waren vermeld. Wat hun inhoud betreft kunnen de nieuwe staatboeken voor een belangrijk gedeelte overeen met de vorige. Ook hierin vindt men weer bijzonderheden betreffende de Provincielanden teruggaande tot 1632. Daarentegen zijn de veranderingen, die zich

na de aanleg van de nieuwe delen hebben voltrokken, alleen in deze laatste vermeld. Hetzelfde geldt ook voor de nadien gemaakte kaarten. Want als tevoren heeft Van Seeratt, telkens wanneer dit hem wenselijk voorkwam, aan Teisinga opdracht gegeven bepaalde landen op te meten en in kaart te brengen. Hiermee is hij doorgaان tot vlak voor zijn dood. Hij is namelijk op 25 maart 1736 gestorven⁴³), terwijl Teisinga's laatste kaart van Provincielanden dateert van 15 februari 1736.

Aangezien er nog vele niet in kaart gebrachte landen waren, mag men aannemen dat Van Seeratt, indien hij langer geleefd had, de kartering zou hebben voortgezet. Zijn opvolgers schijnen dit werk echter minder noodzakelijk te hebben geacht, althans slechts twee latere kaarten van Provincielanden zijn tot ons gekomen. Ze zijn in 1740 op last van de rentmeester W. Wickers door ingenieur Allard Verburgh vervaardigd. Hoewel Van Seeratt's werkzaamheid als rentmeester en in het bijzonder onder hem verrichtte kartieringsarbeid de opbrengsten uit de vaste goederen zonder twijfel ten goede is gekomen, zullen de uitkomsten hem vermoedelijk toch weinig hebben bevredigd. Want terwijl genoemde opbrengsten met enkele duizenden caroli guldens tot ongeveer 95000 gl. per jaar zijn gestegen, zijn de achterstallige huren, de zg. restanten, van ruim 130000 gl. in 1721 tot ruim 208000 gl. in 1736 opgelopen.⁴⁴) Daar Van Seeratt zeker niet gearzaeld zou hebben tegen het envel der achterstallige huren op te treden, zo hij hiervan resultaten zou hebben verwacht, moet men concluderen dat de verbruikers der Provincielanden in deze tijd inderdaad niet tot veel hogere opbrengsten in staat zijn geweest.

In tegenstelling tot de 63 kaarten van Stadplaatsen, die dadelijk na hun voltooiing tot een kaartenboek zijn verenigd, zijn de kaarten van de Provincielanden eerst in het begin van deze eeuw tot een atlas samengebonden. Dit heeft tot

gevolg gehad, dat van de laatste circa 25 stuks⁴⁵) verloren zijn gegaan, hetgeen ongeveer een zesde zal zijn van het totale aantal dat Van Seeratt heeft laten vervaardigen. De nieuwe, zg. Provinciale atlas telt toch 124 kaarten. Hierbij bevinden zich weliswaar een klein aantal, die niet op initiatief van Van Seeratt zijn tot stand gekomen, maar daar tegenover staan weer andere, op order van Van Seeratt gemaakte kaarten, die niet in de atlas zijn opgenomen, gelijk bijv. de dubbele kaart van de landen onder Heiligerlee en Westerlee.

Ook al heeft de kartering der Provincielanden in de 18e eeuw misschien niet zoveel nut afgeworpen als men ervan had verwacht, het nageslacht dient Van Seeratt voor zijn bemoeilingen in dezen toch wel buitengewoon dankbaar te zijn. Want niet alleen behoren de met grote zorg en toewijding getekende kaarten tot het beste wat op kartografisch gebied in Stad en Lande tot stand is gekomen, ook vormen zij een rijke bron voor de kennis van de historie van ons gewest. Zo heeft de heer B. W. Siemens bij zijn uitgebreide onderzoeken naar het vroegere grondbezit in onze provincie en speciaal het voormalige kloosterbezit met zeer veel proefje van de kaarten alsook van de staatboeken van Van Seeratt gebruik gemaakt en hebben zij hem ook bij zijn nasporingen naar de grenzen der oude karspelen, jurisdictiën, zijlvesten en dijkcrechten goede diensten bewezen.⁴⁶) Behalve aangaande deze onderwerpen behelzen de kaarten nog gegevens omtrent verscheidene andere zaken, zo over de boerderijtypen, het gebruik der landerijen, de landmaten enz. Zij verdienen daarom nog veel ruimere belangstelling dan hun tot dusver is geschenken.

Vergelijkt men Van Seeratt's werkzaamheid als commies provinciaal met zijn latere als rentmeester der Provincie vaste goederen, dan valt niet te ontkennen, dat hij in zijn eerste

⁴⁵) Tot dit aantal kwam ik dankzij een door de heer B. W. Siemens opgestelde lijst, die de in kaart gebrachte landen vermeldt; welche niet in de atlas worden teruggevonden.

⁴⁶) De resultaten van al deze onderzoeken zullen eerlang in druk verschijnen.

functie veel spectaculairder is opgetreden. Niettemin heeft hij ook tijdeus zijn rentmeesterschap een meer dan gewone werkkraacht ontpleoid en veel nuttigs tot stand gebracht.

Over het particuliere leven van Thomas van Seeratt en zijn vrouw is helaas maar weinig bekend. Kinderen heeft het echtpaar niet gehad of anders vroegtijdig verloren. Immers toen zij op 1 november 1728 een nieuw testament⁴⁷⁾ maakten, benoemden zij elkaar tot universeel erfgenaam. Alleen wan-ner Anna Schottaway zekere, door haar man gestelde voorwaarde niet nakwam, zouden zijn goederen grotendeels ver-erven op zijn zusters en broer, die overigens niet met name genoemd worden. Zijn zilveren lampet heeft Van Seeratt verder vermaakt aan zijn neef kapitein Jürgen Lindenbergh, die evenals hij zelf uit Zweden naar de Nederlanden was gekomen.

Toen haar man in 1736 was gestorven, is Anna Schottaway voortgezet in haar huis in de Boteringestraat blijven wonen. Op 16 april 1742 heeft zij het pand vervolgens voor 10000 gl. verkocht aan generaal majoor Otto Georg Veldman.⁴⁸⁾ Daarbij werd overeengekomen, dat zij de door haar gebruikte benedenwoning niet voor 1 november 1743 behoeft te verlaten. Wellicht is zij daarna verhuisd naar de Brede Markt. Hier woonde zij althans, toen zij in februari 1755 kwam te overlijden.

L. J. NOORDHOFF

DE REPRODUKTIE VAN DE DOOR JACOB VAN DEVENTER VERVAARDIGDE PLATTEGROND VAN GRONINGEN.

De plattegronden, die Jacob van Deventer in het derde kwart van de zestiende eeuw ten behoeve van de Spaanse regering met het oog op haar strategische oogmerken ver-vaardigde van de Zuid- en Noord-Nederlandse steden, heb-been tot nog toe de storm der tijden voor een groot gedeelte overleefd. Dank zij dit gelukkig toeval beschikt de onderzoeker van de geschiedenis dier steden over een volledige stads-kaartering uit een periode, die in vergelijking tot het buiten-land ongekend voegd valt. Voor de meeste steden beschikt hij over twee of zelfs drie varianten.

De bekende antikwaar Fr. Müller kreeg onbewust de eerste variant in handen, toen hij op 11 april 1839 op een bij Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage gehouden veiling voor de naar zijn mening betrekkelijk hoge prijs van f 51.— kocht 151 plattegronden, omschreven als „Fragmenten van oude geteekende kaarten van gedeelten van Zeeland en Vlaan-deren, ook N.- en Z.-Holland en Vriesland, plattelanden van steden aldaar, enz., enz. Allen geteekend en gekleurd in de 16de eeuw.” Het waren 68 plattegronden van thans Belgische, Noord-Franse en Luxemburgse steden, 80 van thans Noord-Nederlandse en 3 van thans Duitse steden. De archi-varis van Leeuwarden W. Ekhoff kocht in 1865 de gehele kollektie van Müller voor f 300.—, nadat hij zich door een artikel van P. C. Molhuysen in de Overijsselsche Volks-almanak voor 1839 bewust was geworden, dat het hier ging om de door Jacob van Deventer getekende plattegronden¹⁾.

Van de tweede variant werd in 1887 mededeling gedaan door de Belg Ch. Ruelens, die in de Biblioteca nacional te

47) G.A. — Recht. arch., inv.nr. III ij.
48) G.A. — Recht. arch., inv.nr. III x 125 f. 232.

1) Deze handel is boeiend beschreven door F. C. Wieder in diens artikel „Nederlandse historisch-geographische documenten in Spanje”, Tijdschrift Koninklijk Nederlandch Aardrijkskundig Genootschap, tweede serie, deel 32, (1915), blz. 145—175.

